

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Rahvaan tytär, miljoonain hallitsija: Historiallinen kertomus

Author: K. J. Gummerus

Release date: March 16, 2009 [eBook #28343]

Most recently updated: January 4, 2021

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RAHVAAN TYTÄR, MILJOONAIN HALLITSIJA:
HISTORIALLINEN KERTOMUS ***

Produced by Tapio Riikonen

RAHVAAN TYTÄR, MILJOONAIN HALLITSIA

Historiallinen kertomus

Kirj.

K. J. GUMMERUS

Helsingissä,
Hufvudstadsbladet'in kirjapainossa, 1868
P. Th. Stolpen kustannuksella.

SISÄLLYS:

- I. Ennustus
- II. Houkuttelia
- III. Martta kasvatusvanhempainsa luona
- IV. Ensimmäinen rakkaus
- V. Marienburg hävitetään. Aksel ja Martta eroavat
- VI. Martta vankeudessa
- VII. Keisari ja Kenraali
- VIII. Sotamarskin Scheremetewin pidot
- IX. Miksi Menzikow aikoo Martan
- X. Martta muuttaa Kremliin
- XI. Miksi Pietari aikoi Martan
- XII. Pultavan tappelu

I.

Ennustus.

Tuolla puolen Suomen lahden on maakuntia, joissa vielä tänä päivänä asuu ihmisiä, mitkä ovat Suomalaisten — meidän — sukuperää. Me emme tunne heitä enää. Se aikakausi, jona saman isän kodissa heidän kanssansa elimme, on jo menneiden aikojen mustan hunnun taka kauas siirtynyt. Me emme enää ymmärrä heidän kieltänsä, mutta äänekkeet soivat kumminkin, kun niitä kuulemme, korvissamme tunnetuilta. Me tunnustamme heitä veljiksi, sillä me näemme, että heissä asuu sama henki kun meissä. Me havaitsemme heissä samat pyrinnot kun meissä itsissämme. Tavat ovat tosiaan aikojen kuluessa paljon muuttuneet. Me olemme voineet pitää niitä jotensakin yhdenkaltaisia esi-isäimme ajoista: että sukulaistemme Suomen lahden tuolla puolen ovat niistä eronneet, siihen emme voi heissä syytä hakea. Meidänkin maakuntamme on ollut monen kovan kohtalon alainen, mutta kumminkin ovat, naapurimme kantaneet kuormaa raskaampaa kuin täällä koskaan. Jos onkin häviö usein ollut meillä tarjona, jos onkin se syöjättärenä syönyt maamme asukkaita on kuitenkin toveriemme kohtalo, miltei siitä saakka kuin sinne asumaan jäivät, ollut mitä kovempia. Milloin ei ole sodan hirvuisen liekki anastanut maita ja asukkaita on orjuus jalkainsa alla tallannut mitä ihminen henkeänsä enemmän rakastaa — vapauden.

Näillä main eli nainen, joka on oleva tämän kertomuksen ruhtinatar.

Viime vuosisadan alulla oli Litvan maakunnassa kylä, joka tosiaan kyläksi kutsuttiin, mutta joka tuskin oli kyläksi mainittava. Ken ei ole nähnyt näitä köyhäin asuntoja, näitä alhaisia huoneita, missä köyhyys vallitsee? Näitä kurjuuden pesiä, mitkä jo kaukaa näyttävät katsojalle nälän ja hädän jokapäiväisinä vieraina asuvan niissä? Ihmisiä asuu näissä kumminkin, ihmisiä, jotka elävät ainoastaan elantonsa tähden, aina huolella miettien mitä seuraavana päivänä, jopa seuraavanakin ateriana syödä.

Tämmöisiä on kylä, johon pyydän lukijan astumaan.

Minne silmä silmää on seutu ikävä. Tuolla on synkkä, pimeä metsikkö, tuolla taasen on maa autio aina taivahan rannalle saakka; tuolla nevaa ja suomaata niin kauas kuin silmä kantaa.

Metsikön sisässä on kylä. Huoneet siinä ovat sammaleesta ja savesta enemmän osaksi rakennetut; savusta ovat akkunat mustat. Lasipalaiset, joita siellä täällä akkunoissa nähdään, näyttävät että akkunat kerran ovat olleet lasista: mutta jos onkin nyt akkuna olevinaan tästä aineesta, on ainakin toinen puoli rievuilla paikattu. Kattona on näillä huonehilla olkia ja turpeita ja nekin ovat jo aikaa sammaltuneet.

Vähäisellä metsäisellä kukkulalla seisoo huone, joka ei aivan samaa kurjuutta osoittanut kuin toiset. Senkin katto on tosin turpeista, mutta sen seinät ovat laudoista ja sen akkunat ovat eheät. Näkyala metsän kukkulalta, ehkei ensinkään kaunis, ei ole kumminkaan niin ikävä, kuu kylästä, joka kukkulan syrjällä seisoo. Korjaava käsi on kaatanut puut ja siivonnut huoneen ympäristön.

Tämä huone on jaettu kahtia, kahteen kamariin. — Tänne, tähän huoneeseen astukaamme. Täällä elää Suomalainen pere: äiti, poika ja tytär.

Käykäämme kamariin vasemmalta puolen. Siinä näet jotakin, näet puhtaalla vuoteella makaavan naisen, joka nähtävästi jo on työnsä tehnyt maailmassa ja nyt lunastushetkeänsä vartoo. Hän on vielä toimessa, tämä nainen; se näkyy hänen silmäilyksistään, jotka alinomaan lentävät takan viereen rahille, missä erinomaisen ihana neljäntoista vuotinen tyttö istuu. Näistä silmäilyksistä osaamme arvata, että hän, mikä tässä makaa, on äiti. Niin ei silmäile kukaan muu. —

Ja tyttö! Hän nousee. Hellillä sanoilla hän sairasta puhuttelee; pienillä käsillään pyyhki hän pois hien sairaan kuumalta otsalta.

He ovat vaan kahden kamarissa. Sairaam silmät, jotka väliin kääntyvät oveen päin, näyttää että hän kaippaa jonkun kolmannen.

"Missä on Tahvana, missä on minun poikani" valitti sairaas. Jo useita kertoja oli hän tämän kysymyksensä kertonut. Yön tullessa oli sairaan tila huononnut ja halu poikaansa samassa määrässä enennyt. Vihdoin loppuivat hänen voimansa, hän ei enää jaksanut kysyä. Hän kääntyi kasvot

seinäänpäin, ikäänkuin olisi hän unta toivonut. Tyttärensä lohdutuksia hän ei kuullut; hän ei ainakaan ollut kuuleviansa niitä. Vireä valkea paloi takassa, sen valossa, käsitöitään tehden, istui tyttö, nyt siirtyneenä sairaan vuoteen viereen. Ulkona oli ilma kolkko. Tuuli, joka päivällä oli vähän rauhallisempi, oli taasen ruvennut uudella vauhdilla puhaltamaan. Metsän hiljainen kohina kuului tupaan ja sairaan hiljaiset valitukset yhdistyivät sen kanssa. Saranoillaan huokaili ovi tuulen käsissä. Valkea takassa leimahti korkeammalle, kuin tuuli oven raoista pääsi sitä lietsomaan. Tyttö vapisi pelosta, hän tunsii voimattomuutensa tässä. Ilta oli jo muuttunut yöksi kun viimein tunnettu ääni kuului oven takana ja odotettu poika astui huoneeseen.

"Sinä olet kauvan viipynyt, Tahvana! vaikka tiedät minun yksinäni valvovan sairaan äitimme vieressä" — sanoi tyttö nuhtelevaisella äänellä.

"Mutta juuri sairaan äitimme tähden olen minä viipynyt" vastasi Tahvana ja laski tätä sanoessaan sisarensa syliin kopsan. "Siinä on äidille ruokaa. Olisin tosin jo ennen ehtinyt kotia; ellei olisi minulta ruuan hakemisessa kulunut kaksi tuntia. Sinä tunnet, sisareni, hovi-herran; minun täytyi tehdä päivätyöni, ennenkuin pääsin vapaaksi."

"Oh! hyvin tunnen minä sen herran. Hän ei nimeksikään tiedä armahtavaisuudesta. Jos äiti kuolisi, josta Jumala meitä varjelkoon, ja sinä pyytäisit hetkeksi päästä hänelle viimeiset jäähyväiset sanomaan, nauraisi herra vaan sinun surullesi. Häneltä emme taida mitään odottaa."

"Olisin kumminkin" — jatkoi Tahvana — "ennen ehtinyt tänne, ellei herra olisi pannut minua viemään tuolle katolisapapille lihaa, viinaa, voita ja muuta herkkua. Hän on huonossa tilassa" — matki Tahvana hoviherran käskyjä — "hän tarvitsee mitä vaan ikinä taitaa saada, tämä kunnian arvoisa pappi! Sota on hirmuisesti rasittanut häntä. Minä tiedän sinun kyllä ymmärtävän kuinka pyhä hän on. Vie siis ruoka hänelle, ynnä terveisiä minulta."

"Veli raukka!" lausui sisar hellällä äänellä — "tässä kovassa ilmassa olet sinä kulkenut koko penikulman. Sinä olet väsynyt. Mutta miten on, etkö sinä ole hyvässä sovinnossa katolisapapin kanssa? Hän sanotaan kumminkin hyväksi mieheksi."

"Ystävytyeni ei ole suuri häntä kohtaan," vastasi Tahvana, "mutta hän on kumminkin minun rippi-isäni ja semmoisena tulee minun häntä kunnioittaa. Minä satuin näkemään, miten hän kohtasi Antreasta kun tämä lankesi ja rikkoi viinapullon ja silloin loppui ystävytyeni. Pappi löi häntä hirmuisesti ja se oli pahasti tehty, sillä tapaturma saattaa jokaiselle tapahtua. Älkäämme siis enää puhuko hänestä." — Kyynele putosi Tahvanan silmästä kuumana sisaren otsalle, joka oli päänsä painanut veljen rintaa vastaan.

"Mutta miten äiti voi?" kysyi nuorukainen äkkiä, kun olisi hän vasta nyt muistanut sairasta.

"Minä pelkään, ettei hän ikänä nouse vuoteeltaan," vastasi hirmuisesti kaunis tyttö. "Hän on koko päivän kysellyt sinua. Iltapuoleen päivää lisäysi hänen kuumeensa, hengenveto alkoi käydä raskaammasti ja puhe samassa työläämmästi. Hän on nähtävästi entisestä huononnut. Nyt nukkuu hän. Suokoon Jumala, että tämä uni virvoittaisi häntä. Istu vuoteen viereen, kunnes olen laittanut sinulle vähän illallista."

Hetki kului. Kahden istuvat nyt sisarukset sairaan vuoteen vieressä. Sairas heräsi. Kuumehuoriossaan mainitsi hän outoja nimejä. Syviä huokauksia nousi hänen rinnastaan. Hänen kätensä liikkuvat ehtimiseen peitteen päällä, ikäänkuin olisi hän hakenut jotakin.

Tahvana kysyi häneltä: "Tunteeko äiti minua?"

Siihen ei vastannut sairaskukaan; hän ei silmäillytkään kysyjää. Hän eli kuumeen kuvaelmissa.

Yö oli puolessa. Poika oli väsyneenä heittänyt lavitsalle. Hänen silmänsä menivät umpeen. Hän ei jaksanut valvoa. Tyttökin oli nukahtanut nojaten päätänsä sairaan vuoteen laita vastaan.

Silloin kuului ulkoa kolahdus. Tyttö nousi kohta, hieroi unen silmistään ja herätti Tahvanan. Kuunnellen nosti tämä päänsä; unen hölmässä oli hänestä kun olisi kumiseva kolkutus ollut kuoleman pyyntö päästä huoneeseen.

"Rakas sisar!" mumisi hän, "mitä kuuntelet?... Se on..."

Hän ei ennättänyt lopettaa, sillä ulkoa kuului nyt ihmisen ääni. Miehuullisesti meni Tahvana ovea aukaisemaan. Ihminen, sateesta märkänä, nöyrästi rukoillen sisälle pääsöä, seisoi hänen edessään. Tahvana ei sitä häneltä kieltänyt.

Vanha ämmä astui huoneeseen.

Kummastellen katselivat sisarukset tullutta; mutta sanaa sanomatta kulki tämä vuoteen viereen sairaan luo, jonka ajatukset hyöreivät kaukana siitä missä ruumis makasi.

"Minun aavistukseni minua eivät pettäneet," puhui ämmä itselleen, "mutta myöhään, liian myöhään olen kumminkin tullut. Minä lupasin vielä kertoa hänelle ne lohdutuksen sanat, jotka ennen, kun suurimmassa hädässä oli, lievittivät hänen tuskansa. Minä tulen nyt näitä lupauksiani täyttämään". Näin puhellen istui ämmä sairaan vuoteelle; silmäsi kauan ja säälien häntä ja varovasti tarttui hänen käteensä.

Kummastellen silmäilivät sisarukset ämmää. Hän olikin kummallinen tuossa. Lyhyt oli hän kasvultaan; harmaan valkoiset olivat hänen hiuksensa, josta vaan vähäinen osa tuli näkyviin, kun punainen huivi peitti hänen päälakensa. Kirjava oli hänen hameensa, punainen vyö oli hänellä vyöllä. Laihat ja suuret hänen ryppyiset kätensä. Pienet mutta terävät hänen silmänsä.

Nämä silmät olivat sairaan kasvoihin luodut. Niiden luonnit tahtoivat ikäänkuin tunkeuda sairaan aivoihin saakka lukemaan nääntyneen houreellisia mietteitä.

Kotvan aikaa oli ämmä näin istunut pitäen käsissänsä sairaan käden, kuin sairas äkkiä houriosta tointui ja tunsu lapsensa. Mutta samalla kääntyivät silmänsä tähän outoon, kummanpukuiseen ämmään. Häntä silmäsi sairas kauan ja kääntyen tyttöön, joka nyt kun näki äitinsä tointuneena turhaan koetti pidettää ilo-kyöneleitään juoksemasta, huokasi hän: "Hän, hän se on!"

Vaivoin pääsi nyt sairas istumaan. Tahvana ennätti sillä välin kuiskahtaa sisarellensa: "Hän on mustalaisämmä, joka hyvää ja pahaa ennustaa."

"Hän se on! hän se on!" jatkoi sairas. "Hän se on, joka oli minulle apuna kun metsäkorvessa taivas antoi minulle tyttären; antoi minulle sinun, Marttani. Sinä synnyit kirkkaan taivaan kannen alla erämaassa. Siellä tapasi hän minut; siellä kohteli hän minua hellästi, niin hellästi! Oi! tuhansia kertoja on hän minulle palkinnut sen vähäisen hyvän, minkä minä osoitin hänelle, kätkemällä häntä vihollisiltansa."

Hiljaisella äänellä puhui sairas tätä. Mustalaisämmä silmäsi häntä hellästi.

"Suuri luoja pakoitti minua" — lausui hän liikuttavaisesti, "tänä kamalana yönä tulemaan sinun luoksesi. Minä en saanut polutonta metsää pelätä, saadakseni sinulle toistamiseen kertoa ennustuksen sanat, ennenkuin maailmasta erkanet. Ne sanat, ne jo kerran ennen olen puhunut; Eufemia! muistatko mimmoiset ne olivat?"

"Muistan!" vastasi sairas hymyillen.

Mutta mustalaisämmä jatkoi, ikäänkuin olisi sairaan sanat olleet sanomatta, jatkoi ja puhui juhlallisella äänellä:

"Kullatussa hovissa on tyttäresi kerran kulkeva, kultaisessa vuoteessa on hän kerran lepäävä. Semmoiset olivat ennustuksen sanat." Ja ämmä taputti hiljaan tyttöä päälaelle.

"Niin, niin! Semmoiset olivat sanasi," huokasi sairas... "Mutta täällä on niin pimeä, miksi täällä on niin pimeä? Tule likemmäksi Marttani."

Polvilleen laskeusi Martta äidin vuoteen viereen. Äiti laski vapisevan kätensä hänen päälleen, toisen kätensä ojensi hän Tahvanalle, joka tarttui siihen ja syvästi liikutettuna painoi sen rintaansa vastaan...

Tämä näkyala olisi ollut kuvailijalle mieluinen; mutta tässä ei kuvailijaa ollut. Tässä oli vaan kuolevainen äiti, joka lapsillensa jäähyväiset sanoi.

"Siinä Tahvana! rakastettu poikani! kuuletko? *Kultaisessa hovissa on sisaresi kerran kulkeva, kultaisessa vuoteessa on hän kerran lepäävä.* Suojele häntä, varjele häntä; ole hänelle isä, äiti ja veli..."

"Ja sinä Marttain kuulitko?"

Ne sanat olivat äidin viimeiset. Ne sanottuansa vaipui hän hiljaisesti vuoteelleen takaisin. Niinkuin huokaus haihtuu, haihtuivat hänen sanansa; hänen silmänsä painuivat kiini; kuoleman enkeli laski kalpean sinettinsä niiden päälle, niiden ja äidillisille huulille. Ne eivät enää tässä maailmassa mitään virkanneet.

Tahvanan ja Martan äiti oli kuollut. He olivat nyt orvot maailmassa. Jo Martan pienuudessa olivat he mustaan multa mullanneet sen, jota äiti, hän joka nyt ruumiina tässä makasi, oli enemmän rakastanut kun Tahvanaa ja Marttaa. Ja tämä mies, joka tällaisen rakkauden herätti, ei ollut mikään ylimys, ei mikään korkea herra. Ei! hän oli elässään ollut alhainen sotilas, joka Litvan metsistössä oli

suojapaikan hakenut, suojapaikan löytänyt, mutta vaimon suruksi jo nuorena vaipunut hautaan kuoleman uhrina.

Silloin jäi leski — suremaan. Mutta hänen rakkautensa ei miehen kuolemassa sammunut. Se muuttui lapsiin.

Mutta nyt on äitikin kuollut. Kuka heitä nyt rakastaa? —

Sitä eivät he tiedä. He surevat siinä... Ennustuksen sanoja he eivät enää muistaneet.

Kauan makasivat sisarukset polvillaan tässä vaalean äitinsä vieressä. Kuumat kyneleet valuivat kuolleen kasvoille, kun Martta rakastettua äitiään viime kerran suuteli. Tahvana sitten umpeen painoi ne silmät, joiden ystävällinen valo niin useasti oli häntä elämän oikealle tielle ohjannut. Kun sisarukset vihdoin nousivat, oli mustalaisämmä kadonnut; jälkeä ei näkynyt vähäistäkään hänen siellä olostaan. Oliko Tahvana ja Martta uneksinut? — —

II.

Houkuttelia.

Kahdeksan päivää oli kulunut. Martta oli nyt emäntänä, Tahvana kuten ennenkin teki työtä hovissa. Mutta illoin aina, kun päivän askareet olivat lopetetut, istuivat he kahden takassa palavan valkean ääressä, kertoen äidistään, jonka neuvoja ja opetuksia he siinä muistuttelivat. He olivat surullisia, mutta heidän surunsa katkeruus ei niin tuntunut, kun siinä käsi kädessä istuivat ja toinen toisen silmään katseli. Tahvana nyt oli vapaampi kuin ennen. Hovissa ei työnteko ollut enää niin raskasta; herra itse oli huojentanut työn määrän.

Eräänä iltana kun näin istuivat ja Martta oli luonut kyyneliset silmänsä äidin tyhjään vuoteeseen, aukeni ovi äkkiä ja sisään astui itse hovin herra. Sisarukset silmäisivät häntä kummastellen vielä enemmän kun ämmää muutamia päiviä ennen. Mutta herra ei antanut heidän kauan kummastella. Hän astui Martan luo hiljaan, silmäsi häntä ystävällisesti ja kun Martta ujustuneena loi alas silmiään, taputti hän häntä hiljaan olalle.

"Minä tuon sinulle sanoman, joka sinua luultavasti miellyttää," alkoi hän. "Täällä on sinulla ikävä olla. Raipio irvii sinulle minne silmät. Tule hoviin minun luokseni. Minun vanha äitini tarvitsee hoitoa, sinä tiedät, että hän on sinuun mieltynyt. No, mitä vastaat?"

Hirmustuen kuuli Tahvana herransa esityksen. Hän ymmärsi, mistä tämä esitys oli alkunsa saanut, hän näki leimun hovin herran silmässä, joka hänelle sanoja paremmin kertoi sisarensa vaaran. Ennenkun Martta mitään ennätti vastata, lausui hän: "Martta tarvitaan, korkea herra, välttämättömästi täällä; te kyllä kylästä tytön löydätte, joka kiitollisuudella vastaanottaa palvelus-ammatin, minkä Martalle hyväntahtoisesti aioitte."

Hovin herra ei vastannut mitään. Hän nousi ratsunsa selkään ja palasi hiljakseen hoviinsa.

Sisarukset olivat taasen kahden, mutta entistä syvempi surumielisyys loisti nyt Tahvanan silmistä, kun hän katseli rakastettua sisartaan, joka kumminkaan ei mitään aavistanut.

Muutamia päiviä kului, kaikki kävi kuten ennenkin.

Tahvanan surumielisyys oli jo poistumaisillaan, kun hän eräänä iltana työnsä tehtyä sai käskyn mennä katolispapin luo. Hänen täytyi totella; hän meni, mutta aavistuksensa olivat taasen heränneet.

Martta istui odottaen veljeänsä, jonka askeleita jo luuli kuulevansa. Hän kääntykse. Veljeään hän ei nähnyt, edessään seisoivat hovin herra.

Pitkään katseli häntä Martta, mutta hoviherra astui häntä likemmäksi.

"Miten voit sinä, kaunis lapsi?" kysyi hän hellästi. "Eikö aikasi täällä tule tukalaksi? Tule, anna minulle kätesi," ja hymyillen ojensi hän kätensä Marttaa kohtaan.

Pelvolla laski Martta kätensä hänen käteensä. Mutta kun hovin herra siitä ei luopunut, vaan puristaen sitä vakavasti katseli Martan silmiin, kysyi tyttö kummaksuen: "Kuinka tulette näin myöhään, onko

teillä mitään sanomista Tahvanalle?"

"Sanomista" — kertoi herra — ja astui tyttöä vielä likemmäksi — "sanomista! On. Minä tahdon ottaa sinun mukaani hoviin. Minun vanha äitini sitä tahtoo. Siellä elät sinä ihanat päivät." Ja herra puristi vielä kovemmasti neidon kättä.

Martta veti pois kätensä. Hänen poskensa menivät punaiseksi; hänen äänensä, joka vasta oli niin suloinen muuttui kiivaaksi.

"Herra! johan olette kuulleet, etten minä hoviin lähde. Veljeni sen jo teille sanoi," ja kauneutensa kunniaa silmäsi hän herraa. "Teidän orjia emme ole," sanoi hän, kun ei herra mitään vastannut. "Me olemme vapaita."

"Kuinka kaunis vihassasi olet sinä enkeli!" vastasi hovin herra. "Sitä enemmän minä sinua rakastan. Aika neuvon näyttää. Kentiesi tulet sinä joskus itsestäsi hoviin, vaikka nyt olet niin rohkea" — ja nauraen nousi herra ratsunsa selkään ja katosi.

Martta katsoi kauan hänen jälkeensä ja ylönkatse leimahti hänen silmistään. Enemmän kun koskaan ennen hän nyt äitiänsä kaipasi. Kun äitinsä eli, ei uskaltanut kukaan Martalle pahaa sanaa sanoa. Martta tunsu nyt ensikerran tuntuvasti, että hän oli äidittä.

Torven ääni kuului hovista. Yö oli tullut. Martta odotti Tahvanaa. Tämä tuli kuu jo yön pimeys oli laskeunut alas. Hänen otsallaan oli musta pilvi, kun hän astui sisään. Se katosi, kun hän näki Martan. Mutta mustempana, synkempänä nousi se sinni jälle, kun Martta hänelle kertoi hoviherran käynnistä.

"Minä olen hänelle vastannut kovilla sanoilla; en luule hänen enään semmoisissa asioissa palaavan tänne," lopetti Martta ja taputti Tahvanaa poskelle, kun näki vihan liehuvan hänessä.

"Hän tulee takasin, ellei huomenna niin ylihuomenna," vastasi Tahvana. "Mutta kuu hän tulee, on pesä tyhjä. Lintu on lentänyt pois. Rakas sisar, ainoa maan päällä, jota minä rakastan! Sinun on muuttaminen pois täältä."

"Sinä rakastat minua ja ajat minun pois," lausui Martta ja löi käsiänsä veljen kaulan ympäri.

"Juuri sen tähden, että olet minulle kalliin maailmassa, pitää sinun muuttaa. Minä en voi sinua täällä puolustaa, armas, rakas sisareni!"

Martta ei lausunut mitään, mutta Tahvana jatkoi: "Kun aamurusko koittaa, saatan minä sinun Lutherilaisen pastorin luo. Siellä olet sinä hyvässä tallessa. Siellä saat uuden isän, uuden äidin ja sisaruksia löydät sinä vanhan pariskunnan molemmissa lapsissa. Minulla on kolme vapaata päivää tällä viikolla. Minä tahdon seurata sinua sinne ja viettää siellä pappilassa sinun kanssasi lomahetkeni."

Martta tiesi, ettei Tahvana tätä sanoessa leikkiä laskenut. Koko yön istui hän veljensä kanssa puhuen. Väliin hymyili hän, mutta useammasti virtasivat kyyneleet hänen silmistänsä. Aamu rusko, kun se leveni tapasi sisarukset tiellä.

III.

Martta kasvatuvanhempainsa luona.

Iloisesti syleilivät pastorinlapset Marttaa. He tunsivat hänen; he rakastivat häntä. Tahvana kertoi pastorille syyn, miksi hän oli tullut; hän pyysi pastorin Martasta muretta pitämään ja pastori vastasi luvaten pitää lapsenansa orpoa, jota sanoi jo kauan isän tunteilla rakastaneensa.

Tahvana oli saanut takaisin iloisen mielensä, kun näki sisarensa olevan hyvässä turvassa. Myöskin Martan silmistä, kun oli sanonut katkerat jäähyväissanat Tahvanalle, loisti onni. Hän sai pastorilta opetusta; hän eleli nyt iloisia päiviä pappilassa.

Pastori Daut oli kunnon mies. Hänen hurskas sydämensä osoitti kaikissa hänen töissään itsensä semmoisena. Kun päivän työt olivat loppuneet, kokoontui perhe pastorin kamariin ja siellä kului ilta hyödyllisissä puheissa. Mimmoinen isäntä semmoina perhe — se tässä toteutui.

Kaksi vuotta eli Martta pastori Dantin luona onnellisena. Hän oli nyt kuudentoista vuotinen. Kaunis

lapsi oli yhä kauniimmaksi neidoksi kasvanut. Mutta onni ei ole maailmassa pitkälinen. Pastoriin puoliso kuoli äkkiä ja muutamia kuukausia sen jälkeen oli pastoriin hauta peitetty. Katkerasti itkein seisoi Martta usein kasvatus-vanhempain haudalla. Hän ei nyt tiennyt minne kääntyä.

Vaan Martan kohtalo ei ollut tavallisten ihmisten. Hän lähestyi yhä sitä hetkeä, jolle, jos sitä kukaan nyt olisi edeltäkäsän osannut sanoa, ihmiset olisivat hullutuksena nauraneet. Pastori Dantilla oli sukulainen Marienburgissa, pappi myöskin oli tämä. Glyck oli hänen nimensä. Pastori Dantin haudalta turvasivat hänen lapsensa provasti Glyckiin. Heidän toivonsa ei pettynyt. Glyck otti sukulaisensa lapset lapsensa vastaan ja Marttaa kohtasi sama onni. Glyck oli usein nähnyt Martan, ihmetellyt hänen kauneuttansa, ja kummaksunut hänen ymmärrystänsä. Pastori Dantin haudalta tapasi Glyck Martan, siellä kysyi hän, tahtoisiko Martta tulla Marienburgiin. "Tässä ystäväni haudalla lupaan minä olla sinulle, mitä hän oli." Martta kiitti Jumalaa, joka taas oli hänelle uuden, turvallisen kodon antanut.

Marienburgissa ei mitään Martalle muuttanut. Oma äitinsä ja isänsä, pastori Dant ja hänen puolisonsa lepäsivät maan povessa, vaan uuden isän, uuden äidin löysi Martta provasti Glyckissä ja hänen puoliossaan. Provasti puoleltansa havaitsi pian Martassa löytäneensä helmen. "Martta on timanti," sanoi provasti usein, "hänen kasvojensa kauneus, mutta etenki hänen sydämensä on kerran kypsä suloiseksi hedelmiksi."

Niin oli Martta pian voittanut provastin sydämen ja vanha rouva rakasti Marttaa, niinkuin olisi tämä ollut hänen oma lapsensa. Dant oli jättänyt Martan kasvatuksen kesken. Glyck lopetti, mitä Dant oli alkanut. Hän selitti oppia harrastavalle tytölle historian kummallisimmat tapaukset ja tuota tehdessään havaitsi hän nuorena ottotyttäressään asuvan hengen, jonka tapaista hän ei ennen ollut tavannut. Silmiinastuvasti viisastui Martta päivä päivältä. Uuteliasti kuunteli hän kasvatus-isänsä opetuksia antamatta sanaakaan luiskahtaa korvainsa ohitse.

Martta oli onnellinen. Hänellä oli isä ja äiti; hänellä oli, mitä hän maailmassa taisi toivoa. Hänen onnensa yhä eneni kun Tahvana eräänä päivänä tuli häntä tapaamaan ja sanoi muuttavansa likiseutuun asumaan. Siitä päivästä, jona Martta karkaamalla siirtyi kotoansa, ei Tahvana menestynyt hovissa. Hän ei voinut kärsiä sitä ylönkatsetta, jolla hovin herra häntä kohteli; sen tähden erosi hän hänen palveluksestaan ja osti itselleen vähäisen maatilan, johon Martan iloksi aikoi muuttaa. Tahvana oli muutamia kuukausia sitä ennen nainut hyvän ja ymmärtäväisen neidon. Ne päivät, mitkä nyt seurasivat, olivat Martan onnellisimmat.

Jo kauan aikaa oli Marienburgissa puhuttu Ruotsalaisten tulosta ja Venäjän sotajoukkojen marssista. Mutta Ruotsalaisia ei näkynyt ja Venäläisiä ei tuota enemmän kuulunut. Kova sota oli leimahtanut tuleen keisari Pietarin tahdosta ja synnyttänyt murettä ja pelkoa; ja maine tästä oli kulkenut Marienburgiin. Mutta kun ei mitään kuulunut, rupesivat Marienburgin asukkaat rauhaa toivomaan ja toimet ja työt toimitettiin taas kuten ennenkin.

Eräänä aamuna kun aurinko suloisesti nousi taivahan rannalla, herätti torvien soitto Marienburgin asukkaat.

Ruotsalaisten sotajoukko, kuninkaan siniset "henkirakuunat" tulivat marssien pitkin tietä soittaen ja laulaen. Kaunista oli nähdä, kuinka haarniskat auringon paisteessa kiilsivät; kaunista nähdä, miten miehuullisesti ratsurit istuivat hevoistensa selässä. Mutta ihmiset eivät lukua pitäneet kauneudesta, he tiesivät nyt varmaan, että sota oli käsissä. He pelästyivät.

Rykmentti seisahtui. Översti Wrangel vaati asuntoja miehilleen.

Ei huonetta niin halpaa, jota olisi unohdettu. Itse provasti Glyckin oli pakoitettu ottamaan huoneensa miehen. Aksel Fersen oli tämän miehen nimi.

IV.

Ensimmäinen rakkaus.

Aksel Fersen oli kaunis, nuori herra. Hänen otsansa oli korkea, hänen silmänsä suuret ja kirkaat! Koko hänen olentonsa osoitti, että hän vasta oli mieheksi tulemaisillaan. Hän puhui kauniilla lapsellisella äänellä Martan kanssa, joka otti häntä vastaan, sillä provasti ei sattunut olemaan kotona. Hän rukoili anteeksi, että tuli vieraisille näin itsepäisesti, mutta syytti sotaa siitä.

Nuorukaisen ääni, hänen ujoutensa, hänen uljuutensa ja hänen kaunis muotonsa vaikuttivat Martassa kummallisia tunteita. Ei ikinä ennen Martta ollut semmoista miestä nähnyt. Hänen täytyi itselleen tunnustaa, että hän toisellaiseen muotoon oli sotamiehet kuvaillut. Hän oli luullut niitä hirmuisiksi. Nyt oli hänellä tuossa edessään sotamies, mutta kokonan toisellinen. Hän punastui ja aina yhä enemmän, kuta kauemmin nuorukainen silmäili häntä, ja hiljaisella äänellä vastasi hän Fersenin kysymyksiin.

Martta vetäytyi kamarista, kun provasti astui sisään; ja sill'aikaa kun provasti ystävällisesti tervehti vierastaan, kasteli Martta kukat, joita hänellä aina oli kamarinsa akkunalla. Hän kasteli, mutta ei hän nyt kukkiensa muistanut. Hänen mielessä oli nuorukainen, joka ensikerran oli saanut hänen sydämensä tykyttämään tavallisuutta kovemmin.

Monta ei päivää kulunut, niin jo oli provasti ja vieras hyvät tutut ja ystävät. Sotaväki tähän aikaan oli raakuudesta tunnettu ja siinä lieneekin syy ollut kaikkiin niihin hirmuisuuksiin, joita heistä juteltiin. Mutta tavallaisia sotilaita ei Fersen ollut. Hänen sivistyksensä oli, ennenkuin hän siitä itse tiesikään, avannut hänelle provastin sydämen. Hänen leppyinen olentonsa sai matkaan sen, että provastin puoliso pian piti häntä vanhana tunnettuna ystävänä. Hän oli kun perheeseen kuuluva, jolle iloa ja surua ei salata.

Kun Fersen illoin istui perheen kanssa puhellen maista ja ihmisistä, joita hän oli nähnyt, tahi jutteli kuninkaansa urostöistä, välkkyivät Martan silmät kirkkaammasti. Helppo oli nähdä, että nuorukaisen kertomukset vetivät tytön ajatukset verisiin tappeluihin, joissa Ruotsalaisten sankarit ihmekummia urostöitä tekivät, ehkä hänen vähäinen jalkansa wollia pöyrytti ja pienet sormensa kertasivat lankaa.

Samoin ikään innostutti Fersen kertomuksillaan vanhaa pariskuntaa. Yhä enenevällä ystävyydellä kuuntelivat he vieraansa puheita ja heidän vanhat silmänsä katselivat rakkaasti kaunista kertojaa. Provastin vaimo luuli usein innossaan hänessä näkevänsä ainoan poikansa, jonka hänen kevätpäivänään hauta vei. Ja usein kun Fersen oli kertomuksen lopettanut, huokasi rouva: "Jos olisi minun Akselin elänyt, samoja olisi hän tainnut kertoa."

Mutta yhä enemmän rupesi Akselin mieli kääntymään Marttaan, jonka kauneus nyt ijän keväthetkenä kukoisti suloisimpana. Martan luonnollinen, teeskentelemätöin olento, hänen selvä ymmärryksensä, hänen kauniit puheensa painoivat nuorukaisen sydämeen tytön kuvan päivä päivältä yhä syvemmälle. Semmoista neitoa ei ollut Fersen ennen ikänä nähnyt. Teeskenteleväisiä, vieraspuheisia ja juonikkaita olivat suuremmissa tahi vähemmässä osassa kaikki olleet, joita hän tähän saakka oli tullut tuntemaan. Ei siis kummakaan, että viehkeän nuorukaisen sydämeen Martan kuva pääsi astumaan.

Eräänä kauniina iltapäivänä auringon laskeutumisessa, jona ihmiset päivän työstä väsyneinä hakevat virvoitusta, istui Aksel ja Martta kahden kesken perheen kokoushuonehessa. Auringon sammuvaiset säteet valaisivat heidän kasvojansa ja molempain kauneus loisti nyt vielä kauniimpana kuin ennen. —

Aksel oli lopettanut kertomuksen. Hän oli puhunut Oxenstjernasta. Hän oli jutellut miten eräs nuorukainen oli pelastanut kuninkaan hengen, ja muita asioita, joista sotainen aika on niin rikas, oli hän kertonut. Viimeksi oli hän maininnut itsensä siksi, joka kuninkaan pelasti: "Minä en nähnyt," puhui hän, "muuta kun kuningastani silloin. Minä tehtiin majoriksi, vaan en ajatellut nyt sitä kunniaa, joka oli minulle tapahtunut. Kun hevoinen kaatui hänen altansa ja hän nousten rakuunan hevoisen selkään huusi: Oxenstjerna, tuolla on tappelun pääte, silloin en kuullut muuta, kun hänen äänensä. En nähnyt muuta kun miten hän viittasi tulta oksentavaiseen Venäläistykistöön päin, ja lensi sinne tuuliaispäänä. Kova oli verinen työ. Meikäläisten rivit kaatuivat kun heinä viikatteen edessä — mutta tykistö valloitettiin ja voitto oli meidän."

"Semmoista sankaria, kun teidän kuninkaanne on, tahtoisin minä nähdä," lausui Martta innossa. "Hän ollee teidän näköinen, semmoiseksi olen häntä itselleni kuvaillut. Minä aivan hyvin ymmärrän, että häntä rakastatte, että koko sydämenne on Kaarlessa kiini; sillä ei häntä saattane kukaan olla rakastamatta."

Syviin ajatuksiin oli Aksel vaipunut Martan tätä lausua. Hän katseli, miten aurinko hohtavana laskeusi alas kullailien kirkon tornin, mutta äkkiä, ikäänkuin olisi hän herännyt unesta, loi hän silmiänsä Marttaan, joka ihastellen oli häntä sivulta katsellut. Nuorukaisen ja neidon silmäilykset sattuivat yhteen ja sanaa sanomatta olivat he ymmärtäneet, mikä ajatus näissä silmäilyksissä asui.

"Jos neitoja maailmassa löytyy, jotka ansaitsevat taivaan, niin olet sinä, puhdas enkeli, etevin niistä," sanoi Aksel hiljaan, laskei huomaitsematta kätensä Martan käteen ja katsoi hymyillen hänen sinisiin silmiinsä. Äänettömyys seurasi tätä lausetta. Mutta tämä äänettömyys sisälsi enemmän, kun kielillä olisi taidettu sanoa. Martta loi silmänsä alas, mutta pian nosti hän ne jälle, ja kun nuorukaisen silmät taas tapasivat neidon, kuului hiljainen kuiskutus: "Martta! en voi sitä sinulta salata; minä rakastan sinua. Vastaa, oi vastaa, rakastatko sinä minua?... Oi vastaa pian. Minä en enää voi elää tietämättömyydessä."

"Aksel, minä rakastan sinua, miksi sitä salaisin. Minä rakastan sinua kaikesta sydämestäni. Sankaria sinun vertaistasi, kuka nainen saattaisi olla rakastamatta. Mutta Aksel, mikä olen minä sinun rinnallasi? Maalainen orpo neito vaan." — Niin puhui Martta; punaiset olivat poskensa, sanat tuskin kuuluivat.

"Vanhempia löydät sinä minun kodossani, armas Marttani!" puhui Aksel ja sydäntänsä vastaan painoi hän rakastettunsa, joka kyynelten läpi hänelle hymyili. — "Oletko unhottanut, mitä sinulle mustalaisämmä ennusti? Ken tietää, kuka meistä tässä suuremmassa mitassa toisen onneksi seisoo. Mutta sodanaikana ei vitkailemista" — lisäsi Aksel. — "Mitä pian tehdään, se pian tehdyksi nähdään. Tule, käykäämme pyytämään, että nykyiset vanhempasi kuolleitten siassa siunaavat meidän liittoamme, sillä ylihuomiseksi emme häitä saa jättää."

Silloin loi neito kirkkaat silmänsä ylös. Sanan sanoi hän, sanan, joka innostutti nuorukaista. "Niin tule," oli sanansa ja nyt lähestyivät provastin lukukamariin, missä ukko valmisti tulevan pyhän saarnaa.

Provasti kuunteli kummakseen nuorten puhetta; hän käsketti sitten rouvansa, jonka silmät paremmin kun hänen olivat osanneet nähdä Martan sydämen salaisuudet, jo ennenkun Martalle itselle oli nämä salaisuudet tiedossa.

Paljon oli provastilla lausumista, sekä eteen että vastaan, mutta kaikki vastalauseet näyttivät rakastetut tyhjäksi ja vanhalle pariskunnalle ei ollut muuta neuvoa, kun antaa siunauksensa. "Jo voitit linnan," sanoi provasti, "puhtaan sydämen. Älä saastuta niitä aarteita, joita siinä löydät. Ne ovat kalliit. Jumalan nimeen ota ne."

Vanha rouva oli sangen iloinen siitä, että rakas Marttansa oli saanut niin hyvän, niin ylevän, niin korkea-sukuisen herran sulhaiseksi. Sitä ei hän ennen olisi osannut aavistaakaan. Hän oli usein surullisesti miettinyt Martan tulevaisuutta, kun Jumala heitä pois kutsuisi. Nyt loppuivat pelkonsa. Vähän toisilla silmillä katseli provasti asiaa. Hän mietti itsekseen: "Joka pian tulee, se pian menee" ja hän rukoi Jumalaa, että se rakkaus, joka niin pikaisesti oli syntynyt, ei yhtä pian sammuisi, vaan kestäisi vanhuuden rajoille, hautaan saakka. Hän muisti sotaa siihen lisäksi ja hän nyykähytti ajattelevasti päätänsä. Mutta viimein voitti puolisonsa ilo ja muistaessaan aikoja, jona hän itse oli nuori, laski hän nuorten kädet yhteen.

Seuraavana päivänä — se päivä oli pyhä päivä — kokoontuivat rykmentin upsierit alttarin ympärille, jossa vanha provasti vihki pariskunnaksi Akselin ja Martan. Översti Wrangelin sanotaan tuossa kummaksuen katselleen Marttaa ja lausuneen ei ennen milloinkaan nähneensä niin kaunista olentoa. "Jos on tuo neito sydämessään niin kaunis kun ulkonäöltään, niin on Fersen onnellinen," sanotaan Wrangelin kuiskuttaneen toverinsa korvaan. Kirkossa näki hän monen silmät uivan kyynelissä ja kun hän niihin syytä kysyttyä, sai vastaukseksi: "Martta viedään nyt Marienburgista," sanoi översti: "Fersen on onnellinen."

Uusi elämä alkoi nyt Martalle. Taivahallaan paloi rakkauden aurinko loistavana, kirkkaana. Kuukausi kului kun päivä, päivä kuu tunti. Marienburgissa oli rauha ja rakastavaiset tuskin enää muistivatkaan, että yltympäri heitä sota raivosi.

Martan iloksi tuli Tahvana kohta kun kuuli sisarensa naimisesta Marienburgiin. Ja Martan ajatukset kääntyivät hetkeksi entisiin aikoihin, kuu Tahvana jutteli miten hovin herra oli pahuutensa palkan saanut, miten hänen oli täytynyt velan tähden myydä suuren hovinsa ja miten hän sitten oli tietämättömiin kadonnut. Mutta mustat pilvet eivät kauan säilyneet Martan kirkkaalla taivahalla; ne hajosivat ja hovin herra oli pian unhotettu.

Kuukausi oli kulunut. Vaikka rouva iloitsi nähdessään, miten Martan kauneus päivä päivältä kypsyi; provastin riemu taasen oli nähdä, miten Martan hengelliset voimat yhä enenivät, miten hänen ymmärryksensä yhä enemmän selveni ja provasti sanoi: "Kauneus katoaa, mutta sydämen puhtaus pysyy. Pidä puhtaana sydämesi Martta, niin voit sinä iloisella mielellä harmaa päisenä muistaa nuoruutesi kauneutta."

Vaan nyt rupesivat kolkot tiedot levenemään Marienburgissa. Puhuttiin Venäläisten lähestymisestä. Kauppamiehet, jotka Marienburgiin tulivat, sanoivat nähneensä suuria sotajoukkoja. Näistä puheista ei kukaan alussa niin pelästynyt kun Martta; mutta Aksel löysi hänessä pian sen saman Martan, jota puheensa Kaarle kuninkaasta usein oli innostuttanut.

Marienburg hävitetään. Aksel ja Martta eroavat.

Kun sotaiset puheet yltymistään yltyivät ja moni matkustaja surkeasti valitti Venäläisten rosvotöitä, lähetettiin varhain eräänä aamuna majori Fersen kuninkaan henkirakuunain kanssa tarkastelemaan vihollisia.

Kaksi päivää oli Fersen tällä matkalla. Jo vapisi Martta. Mutta kolmannella päivällä tuli Fersen takasin iloisena ja terveenä, ainoatakaan miestä omistaan kadottamatta. Hänellä oli muassaan vanki ja tämän kertomuksista ymmärsi Martta, että onnensa rauhalliset päivät olivat lopussa.

Jo muutaman päivän kuluttua, jona Venäläisten sotajoukot ehtimiseen ahdistivat Ruotsalaisia, alkoivat sodan veriset raivottaret levetä ympäri onnettomassa maakunnassa. Ampumisen paukkeet osoittivat paikat, missä he asuivat, palaneet kylät, missä he olivat käyneet, leivättömät perheet ja surmatut ihmiset heidän kohteliaisuuttaan. Yleinen oli valitus. Kova oli aika käsissä.

Päivä päivältä samosi vihollisia onnettomaan maakuntaan. Maalais-asukkaat panivat kokoon, mitä parasta heillä oli ja hakivat turvansa vähäisessä kaupungissa. Marienburgissa otettiin ystävällisesti vastaan, ketä sinne vaan tuli; mutta yhä enemmän eneni turvan hakioita, jotta vihdoin kaupungissa kaikki huoneet olivat niin väkeä täynnä, että itsensä kirkonkin ovet olivat onnettomille pakolaisille au'aistavat.

Provasti perheenensä oli Akselin kanssa muuttanut linnaan, silla Martta ei tahtonut miehestään luopua ja provastin mielestä oli linna lujempi kun asunnot kaupungissa.

Martta ei pelännyt. Hän oli uroon puoliso. Hän puhui lohduksen sanoja pelkääville; nälästyneille vei hän ruokaa; hän oli valittavaisille suloinen enkeli. Kun oli työläs päivä loppunut, kokoontui pere kuten ennenkin. Päivin oli heillä kullakin paljon tekemistä, semminkin Akselilla, jonka lomahetket nyt olivat varsin tiukassa ja harvat.

Eräänä rajuisena yönä osoitti taivaan rannalla nouseva savu ja tuli, että viholliset lähestymistään lähenivät Marienburgia. Majori Fersen, joka Oxenstjernan kanssa oli tiedustelemassa vihollisia, tuli aamupuoleen yötä takasin linnaan, tiedolla että Salawikin, Litrowin ja Bojamilin paikkakunnat paraikaa paloivat ja että vihollisten lukemattomat joukot tuskin olivat peninkulmaa etempänä Marienburgista.

Kun aamu aurinko rupesi koittamaan, näkivät ihmiset, jotka tornissa olivat vartioitsemassa, lukemattomia vihollislaumoja kaupunkia kohden marssivan. Linna oli jotensakin hyvästi varustettu ja lujat tykit seisoivat valleilla valmiina. Kauan ei heidän tarvinnut työttä olla. Kun viholliset tulivat linnaa niin liki, että kuulat muuriin ehti, alkoi ampuminen ja kerran alettua, ei se niin pian loppunut.

Iltapuoleen antoi tornin vartia tiedon että parlamentääri lähestyi. Översti Wrangel ei häntä linnaan laskenut, vaan pani upsierin tiedustelemaan, mitä vihollisilla oli sanomista.

Parlamentääri vaati kenraali Scheremetewin nimessä Ruotsalaisten antautumaan, taihikka valmistamaan rynnistystä vastustamaan. "Veri, joka tässä rynnistössä vuodatetaan," niin lopetti upsieri puheensa, "on kerran kantava teidän päällemme."

"Sanokaa kenraali Scheremetewille, että hän on tervetullut linnaa ottamaan, jos hän tahtoo onneansa koettaa," oli päällikön uljas vastaus.

Seuraavana aamuna alkoi verinen työ. Tuhannet pyssyt ja kanoonat oksensivat tulta ja rautaa linnaa ja kaupunkia vastaan. Sankarina tappelivat Ruotsalaiset, mutta yhä likemmäksi tunkeusivat Venäläiset. Viisaat päättivät linnan varmaankin täytyvän antautua; mutta kenraali Schlippenbach oli lähettänyt käskyn Wrangelille, maksakoon mitä tahansa, vastustaa, ja Wrangel seurasi mieluisesti tätä käskyä.

Vihollisten into nousi yhä korkeammalle, kun näkivät Ruotsalaisilta väkeä kovasti kaatuvan. Koko ensipäivän ampumisella eivät he muuta voittaneet. Heiltä itseltään kaatui miehiä rivittäin, mutta omia vahingoitaan he eivät lukeneet, kun näkivät, että Ruotsalaiset alkoivat väsyä. Juoksu-kaivannot linnan ympärillä oli ruumiita täynnä. Huolimatta mistään karkasivat Venäläiset linnaa vastaan; heidän intonsa oli tiikerin, heidän verihalunsa suden. Tuollasina samosivat he kaupunkiin, jossa ylön kauhea murhatyö otti alkunsa. Kaikki, joille ei onnistunut päästä linnaan, murhattiin armotta. Miksi olikin Wrangel niin ylpeästi kohdellut lähettälästä! Tornikellon ääntä, joka yötä päivää oli soittanut ja ilmoittanut kaupungin vaaran, ei enää kuulunut, mutta tätä vaaraa ilmoitti vielä paremmin taivahalle nouseva savu ja leimuva tuli. Palavain huoneitten ympärillä kuului vimmattuiden sotamiesten kiroukset, jotka siellä täällä, kun löysivät viinalekkerin, muuttuivat pirulliseen nauruun, kamalampaa kuulla, kun valkean rähinää.

Nousevana aamuna käytiin linnaa vastaan. Kaksi kolkkoa päivää seisoivat linnan muurit. Venäläiset eivät voineet niitä rikkoa. Heitä kaatui rivittäin, mutta toiset siitä vaan yhä enemmän vimmastuivat.

Kustavus kolmannen aikoina sanotaan erään upsierin rukoilleen, kun oli häneltä jalka poikki ammuttu; "Kristus! sinä joka riivatuista ajoit perkeleen, aja hän nytkin vihollisistani!" Se on merkitsevä tämä lause. Sillä sodassa, kun veri vuotaa niinkuin sateisena päivänä vesi maanviljeliän ojassa, muuttuu hellinkin sydän jo rauhan aikana kuolemaa kamoksuva ei silloin vuodata kyyneleitä, vaikka näkee tuhansia kuoleman kanssa taistelevan muserretuilla ruumiilla, ja kuulee tuhansien valitushuutoja. Venäläiset olivat tässä tällaisia riivatuita. Väkijoukolla samosivat he linnaa vastaan. Missä mies kaatui, siinä astui toinen siaan. Kaksi kertaa ajettiin viholliset takasin, kolmannella kerralla voittivat he. Linna oli otettu, oli heidän.

Mutta jos oli rynnistys hirmuinen, hirmuisemmat olivat seikat linnassa sittemmin. Missä miekka nähtiin, siinä nähtiin verta, siinä kuului valituksia. Vaan tuo ei ole sodassa outoa. Linnan keskellä oli kovin pula. Paikka siinä oli avoin ja sinne oli linnan väestö vetäynyt, altiiksi antaen kaikki, viime veripisareen saakka paikkaa miehuullisesti puolustaen. He seisoivat siinä pyhä-vaattehissaan; into leimusi heidän silmistänsä, ja jos olivat poskensa tässä entistä vaaleammat, pelko ei siihen syynä ollut. Aksel Fersen rakuunain kanssa tappeli heidän sivulla; hänen terävä miekkansa oli tylsynyt, kirkas terä oli verinen. Itse oli hän vielä terve, samate myös nuori neitonen, jota pistoli kädessä ratsasti hänen vieressään. Silloin samosi partanen upsieri vihollisten keskeltä Akselia vastaan ja Uraalin vanhat veljet seurasivat häntä. Mutta samassa silmänräpäyksessä kuului kamala huuto: "Oi minun Akselini!" ja verisen Fersenin sivulle vaipui nainen veriselle maalle.

Silmänräpäykseksi seisahtui vihollinen, sitten oijensi hän miekkansa laskiakseen sitä kaatuneeseen naiseen. Mutta samassa kuului vieressään käsky: "Pidätä, raakalainen!" ja korkea upsieri, puetettu kultaisiin vaatteisiin kannusti hevoistaan ilkiöitä vastaan.

"Siinäkö miehuutesi, julma ihminen, josta kerskasit minun palvelukseeni tullessasi! Viattomia naisia sinä tapat! Sitokaa se koira!" huusi hän ympärillä seisoville sotamiehille, jotka nähdessään esimiehensä olivat laskeneet alas aseitaan.

Upsieri näki ensi silmäilyllä, että Fersenissä vielä oli henki. Hän käski viedä hänen linnan sisimmäisiin huoneisiin, joissa muut vangiksi otetut upsierit tallennettiin. Sitten kumartui hän Marttaan, jonka kauneutta hän ei saattanut olla ihmettelemättä, ehkä kuolon vaaleus oli laskeunut neidon kasvoille. Hänen käski upsieri viedä erinäiseen kamariin.

Martta kun tunsu, että hän nostettiin, avasi silmänsä, mutta painoi ne kohta umpeen, kun eivät silmäilyksensä tavanneet Akselia, vaan hovin herraa, jonka maalla ennen muinen äitivainansa maja oli seisonut. Hän luuli Akselin kuolleeksi, kaatuneeksi — mitä oli hänellä enää maailmassa! Sanaa sanomatta antoi hän viedä itsensä, minne viemämiehef tahtoivat. Mutta tämä tilansa ei kauan kestänyt. Kuolevaisella äänellä kuuli hän jonkun mainitsevan nimeään. Se ääni toinnutti Martan. Hän avasi taas silmänsä ja näki sotilaiden kantavan Akselia.

"Tässä, täällä olen, Akseli!" huusi hän. Muuta ei hän ennättänyt sanoa.
— Hän oli erotettu Akselistaan.

Upsierin nimi, joka oli pelastanut Martan, oli Bauer. — Hän oli kenraali Venäjän sotaväessä, ehkä sukuperää saksalainen. Tämän kenraalin osalle joutui Martta sen tavan mukaan, joka sodassa saaliista kullekin osan jakaa; ja Bauer oli saaliistaan iloinen, sillä hän oli parlamenttäärinä nähnyt Martan, kummastellut hänen kauneuttansa ja jo silloin toivonut saada osalleen hänen. Bauer vei Martan Simlaan, missä kenraali Scheremetewin pääleiri tähän aikaan oli. —

Aksel Fersen jätettiin sairashuoneeseen Marienburgiin. Bauer oli sallinut hänen sanoa jäähyväiset Martalle. Martta oli silloin vakavana seisonut miehensä vuoteen vieressä lohduttaen häntä, jonka haavat eivät niin pahoja olleet, kun alusta luultiin, ja lujasti vakuuttanut, puristaen Akselin voimatonta kättä: "Jumala kyllä armahtaa meitä!" Vanha provasti, joka seiso i hänen vieressään, sanoi: "Oikeen Martta, joka Jumalaan turvaa, ei häpeään tule." Vielä kerran suuteli Martta Akselia. Bauer, joka myöskin saapuvilla oli, sanotaan, kun näki Martan ylevän surun, aikoneen sanoa sanan, joka kentiesi olisi Akselille antanut takasin Martan, mutta äkkiä kääntyneen ja käskeneen Martan seurata itseään.

Vähän matkaa kaupungista oli vanha rapistunut luostari; siinä oli kenraali Bauer ottanut asumansa. Etupäässä tätä luostaria oli kamari, missä muinen yksinäisyydessä munkit olivat Jumalaa palvelleet. Siinä valmistettiin, miten parahiten taidettiin, Martalle asuma.

Muutamia päiviä kului. Marienburg oli rauniona, linna melkein maata myöden hävitetty. Vangit huokailivat vielä alikerran säästetyissä huoneissa kahleissaan. Silloin tuli äkkiä käsky valmistautua matkalle. Kenraali Scheremetew oli valmis uusille retkille lähtemään, vankien oli astuminen linnasta — orjuuteen.

VI.

Martta vankeudessa.

Sattumus oli saanut kauniin Martan kenraali Bauerin käsiin. Martta oli orja, Martta oli kenraalin omaisuus. Mutta peläten oli Bauer omistanut Martan, sillä jos olisi joku korkeampi upsieri sattunut Marttaa näkemään, niin olisi Martta samassa ollut tämän oma. Tuon tiesi Bauer ja siitä syystä piti hän Marttasta tarkan vaarin, jottei kukaan saisi aavistaa, minkä helmen hän vanhan luostarin raunioihin oli kätkenyt; sillä miten olisi hän esimiehilleen taitanut kieltää Marttaa, jos joku näistä olisi naista lahjaksi häneltä vaatinut. Tosi on että Lefort, jota Keisari rakasti, oli sotaväestön asettanut paremmalle kannalle, mutta mitä ei enää oman käden oikeudella voitettu, voitettiin vielä hyvillä sanoilla; sillä muuten olisi kieltö ollut tottelemattomuus.

Kun tuli päivä, jona väestön oli lähteminen marsseille, ei taitanut Bauer enää salata Marttaa; mutta niin ylevä oli hän, ettei hän pannut vankiaan sotaväen kuormille, niinkuin muut upsierit ryöstettyjä naisiansa. "Käyköön miten käy," sanoi Bauer ja käsi kädessä vaalean Martan kanssa astui hän ulos luostarista.

Kenraali Scheremetew astui samassa uljaana asumastaan. Hänen vaatteensa olivat pääkenraalin, mutta siinä ei ollut syy haettava hänen mahtavuuteensa. Hän oli vasta tehty Suomessa olevan sotaväestön pääkenraaliksi ja keisarinsa mielisuosiosta oli hän mahtava. Kohta ulos astuessaan tapasivat silmäilyksensä kaunista Marttaa, joka itkien lähestyi niitä neitoseja, joita sama kova onni oli saanut Venäläisten käsiin.

Kummastellen Martan kauneutta astui kenraali Scheremetew häntä likemmäksi, ja pelvolla vastasi Martta niihin kysymyksiin, joita kenraali hänelle vastattavaksi pani. Martta puhui hänelle lyhykäisyydessä elämänsä kaikki pääkohdat ja kenraali, joka monia aikoja oli ollut ulkomailla ja tunsikin mikä arvo etenkin Ranskan hupaisessa kuninkaan hovissa kaunottareille annettiin, päätti kohta Martan olevan liian hyvän orjana palvelemaan kenraali Baueria. Ystävällisesti käski hän Martan erkaumaan muista naisista ja menemään asumaansa takasin. Sitten kääntyen Baueriin, sanoi hän: "Kenraali! tuo nainen ei sovi teille. Jos olisi hänen kauneutensa tavallinen, jos olisi taivas vähemmässä mitassa hänelle kauneutta jakanut, niin saisitte mitään sanomattani pitää, mitä rehellisesti olette ansainneet. Vaan nyt kuulkaatte esitykseni: Ottakaa kaksitoista kauniimmista hevoisistani ja antakaa minulle tämä nainen. Minun puolisoni Katinka on useasti rukoillut minua hänelle hakemaan kauniin kumppalin, joka poissa ollessani häntä huvittaisi. Tämä neito on siihen sovelias, sillä suloisempaa olentoa ei ole taivas luonut. No, kenraali, mitä vastaatte?" kysyi Scheremetew naurusuin. "Nähtyäni tätä neitoa, en teille rauhaa suo, ennenkuin hänestä luovutte."

Kuuliaisesti, kentiesi suurempia etuja toivoen, vastasi Bauer: "Teillä on oikeen, neito ei sovi mulle, minä kiitän teitä korkeasta maksusta, jolla neidon minulta vaihetatte."

Kaksitoista varsin kaunista Ukrääni hevoista oli hinta, johon Martta vaihetettiin. Itse istui Martta mitään kaupasta tietämättä katkerasti itkien Akselia kamarissaan. Tämä Venäläisten retki ei ollut pitkällinen. Ruotsalaiset olivat saaneet väen lisäystä; he tulivat kostamaan entisiä vahingoita. Kreivi Schlippenbach oli heillä pääkenraalina. Silloin sai Scheremetew käskyn keisariltaan, maksakoon mitä maksanee, pysyä Liivin maassa. Keisari näet huoli vähemmän Puolasta, jossa Kaarle kahdestoista par'aikaa tappeli, kun maista, joita hänellä oli Itämeren rannoilla, jossa hän tahtoi vahvistaa Pietarin vasta perustettua kaupunkia.

Vastahakoisuudella kuuli Scheremetew tätä keisarinsa käskyä, sillä virkansa vaati häntä luopumaan kauniista Martasta, jota hän sotaisen sydämensä kaikella innolla rakasti ja juuri tuon tähden tahtoi säästää sodan hirmuisuudesta. Eräs upsieri, johon kenraali pani täyden uskalluksensa, sai käskyn saattaa kauniin neidon Moskovaan, jossa kenraalilla oli suuri hovi, eikä siellä jättää Marttaa kenenkään muun haltuun kun kenraalin puolison. Samana päivänä, jona Martta vietiin Moskovaan, vietiin Marienburgista vangiksi otetut miehet ja naiset Venäjän sisämaihin. Sydäntä särkevä oli nähdä näiden vaivaisten lähtöä. Ei kenenkään silmistä ole vuotanut katkerampia kyneleitä, ei taivahan aurinko, ei yön kuutama ole nähnyt epäileväisempiä olentoja kun näitä, jotka, nyt yhteen parveen ajettiin, vietäväksi pois seuduilta, joissa olivat kasvaneet. Ja ympärillä seisovat raa'at sotilaat nauraen! Martta suruunsa nääntymäisillään ei tahtonut tätä näköä nähdä. Hän juoksi erästä vaunua kohden, aikoen nousta siihen, kun kenraali Scheremetew käski hänen odottaa.

Martta käänsi silmänsä kenraaliin päin, mutta samassa tuli sotamiesjoukko marssien ja heidän keskellä kulki kahleisin isketty mies. "Seisahtukaa!" huusi kenraali ja käski vangin astua likemmäksi. Vavistentotteli tämä. "Näe tässä," lausui kenraali, "näe tässä, kaunis neitonen, vaivainen ihminen,

jonka ennen herraksesi kutsuit. Tunnetko häntä? Hän on sama hovin herra, joka muinen tahtoi pakoittaa sinua palvelukseensa tulemaan, joka on ollut aikeessa ryöstää sinua meidän käsistämme, ja joka, jos olisi tämä hänelle onnistunut, olisi ensi tilaisuudessa tappanut sinun. Hakkautanko hänen, Martta, tässä silmäisi edessä kuoliaaksi? Sano! Sananen suustasi Martta! ja hän on lakannut elämästä!"

"Ei, antakaa hänen elää, jos olen mistään arvosta teille. — Jumalan tähden! Ei verta minun tähteni. Älkää hänen aikomustaan rangaisko, koska Jumala ei sallinut aikeensa onnistua."

Kummastellen silmäsi kenraali Marttaa. Hän oli aikonut näyttää väestölle kauhistavan esimerkin. Mutta kun ei Martta luonut silmiänsä alas, vaan kyyneltensä takaa katseli kenraalia, nostaen vähäiset kätensä häntä vastaan, lausui tuo suuri valtias, jonka haltuun keisari oli pannut tuhansien ihmisten onnen ja onnettomuuden, sanan ja se sana säästi hovinherran elämälle.

"Viekää hän pois" käski kenraali, "ja repikää palaisiin hänen upsieri merkkinsä. Sotamiehenä on hän elinkautenansa muistava pahat työnsä."

Kiittäen suuteli Martta kenraalin kättä, jonka tämä nyt tarjosi hänelle auttaakseen häntä vaunuihin. Sitten kun kuski jo lavollaan istui ja upsieri antoi lähtö käskyn, nyykähytti kenraali ystävällisesti päätään jäähyväiseksi ja vaunut katosivat Moskovaan päin.

Syviin ajatuksiin vaipuneena palasi kenraali Scheremetew leiriinsä, johon oli kokoon kutsunut upsiereitaan neuvostelulle. Hän oli muka saanut sanoman, että kenraali Löwenhaupt Ruotsalaisten kanssa oli likiseudussa tehnyt lujan linnoituksen ja siellä viimeiseen mieheen aikonut puolustaa itseään.

VII.

Keisari ja Kenraali.

Veri punaisena oli aurinko laskeunut. Hämäryys ja yö leveni sotakentän yli, jossa tuhansittain kuolleita ja haavoitettuja makasi. Kamalasti kaikui seutu haavoitettuiden valitushuudoista, jotka kylmällä maalla veressänsä vääntelivät itseään. Venäläiset olivat kadottaneet suuren tappelun. Ruotsalaiset, ehkä miesluvussa Venäläisiä vähemmän, olivat vieneet heiltä voiton. Paljon vankia ja koko Venäläisten tykistö oli Ruotsalaisten käsissä.

Kenraali Scheremetew, joka itse oli haavoitettu, odotti vähäisessä, alhaisessa huonehessa, lääkäriä. Hän valitti suurta tuskaansa, sillä kipeä, ehk'ei vaarallinen, oli haavansa ja vielä kipeämpi rinnassansa tieto, että hänen oli edesvastaus tästä tappelun onnettomuudesta. Silloin ilmoitettiin, että Ruotsalaisten lähettiläs tahtoi päästä hänen puheelleen. Ruotsalainen upsieri saatettiin Scheremetewin luo ja vankien vaihetus oli hänellä asiana. Hän tarjosi kaikki Venäläis upsierit, joiden seassa myös oli keisarin lemmitty kenraali Labanow, saadakseen takasin Ruotsalaisten päälliköt Wrangelin, Oxenstjernan ja muita upsiereita, joiden seassa myös oli majori Fersen, joka oli jäänyt haavojansa sairastamaan Marienburgiin.

Scheremetew kuuli mieli hyvillään tätä esitystä, semmenkin kun siten sai takasin taidollisen Labanowin ja översti Muraldjewin, ja vapisevalla kädellä piirsi hän allekirjoituksensa kirjeeseen, jossa mainittiin upsierien nimet.

Kaksi päivää oli kulunut, kun illan puhteessa kenraali Labanow. joukkoneen astui Venäjän leiriin. Hän antoi Scheremetewille kirjeen Ferseniltä, jonka oli saanut eräältä upsierilta omistajalle annettavaksi. Tässä kirjeessä kiitti Fersen Scheremetewiä siitä, että tämä oli ottanut Martan turviinsa ja semmenkin siitä, että oli vienyt hänet pois sodan jaloista. Tätä kirjettä seurasi toinen Martalle, jonka Fersen pyysi kenraalin lähettää Moskovaan. Tässä kirjeessään ilmoitti Aksel palavan rakkautensa ja suuren kaipionsa. Tämä kirje oli viimeinen, minkä Martta Akseliltaan sai.

Scheremetew kirjoitti puolisolleen Moskovaan, johon myöskin lähetti Akselin kirjeen.

Kuului sanoma silloin että tsaari, keisari, oli riento marssissa tulossa etelästä; että hänellä oli mukanaan suuri paljous väkeä, joiden kanssa kiiruhti Scheremetewille avuksi, että hän kaiken mokomin, maksakoon mitä tahansa, tahtoi voittaa ikuisiksi Liivin maan.

Keisari tuli. Tulivihaisia säteitä lennätti silmänsä kun Elokuun 23 päivänä 1703 astui Scheremetewin

leiriin. Sanaa sanomatta ratsasti hän leirin läpi, hän silmäili rykmenttien jäänöksiä. Hän silmäili pitkän aikaa Scheremetewiä, jonka hän tähän saakka oli sankarina ja ymmärtäväisenä pitänyt, sekä uskollisena sotapäällikkönä kunnioittanut.

"Sinun tykistösi, missä se on?" kuului ääni pääkenraalille, kun vasemman sotarinnan puolella keisari havaitsi kuusi tahi kahdeksan vähäistä kanonaa, jotka kolmesta kymmenestä olivat jälillä.

"Ne otti viholliset," vastasi Scheremetew, "kun minä haavoitettuna makasin."

"Sinun pitää ne takaisin ottaman," huusi keisari äänellä, josta lähellä katsojat hämmästyivät. "Sinun pitää ne minulle takasin tuoman, tahi, niin totta kun pyhä Yrjänä elää, saat Siperiassa muistaa kuolin päivääsi saakka tätä tappelua," niin kuuluivat keisarin sanat ja Scheremetew oli kadottanut keisarinsa armon. —

Kymmenen päivää myöhemmin istutti kenraali Scheremetew Mitau'in muureille ensimmäisenä pyhän Yrjänät lipun.

Edellisessä tappelussa oli Scheremetew menettänyt kuusikolmatta tykkiä, niiden siaan antoi hän keisarille neljäkymmentä suurta linnakanonaa ja kolme vahvaa tykistöatteria. Kun keisari näitä Scheremetewin antamia lahjoja näki, sanoi hän: "Hyvin tehty, Ivanovits. Tästä päivästä olet sinä sotamarsalkki ja ruhtinas."

Kun Inkerin maa oli Ruotsalaisista tyhjä, läksi keisari Puolaan, johon suurella prameudella vei mukaansa yhden lipun, jonka oli Ruotsalaisilta voittanut. Kuningas August Puolassa ja keisari uudistivat vanhan liittonsa ja Pietari vietti monta päivää juhlallisissa pidoissa, joita kuningas keisarille kunniaksi piti. Uusi sotamarsalkki Scheremetew asetettiin Astrakaniin matkustavaisten sotilaiden pääkenraaliksi, jossa hänellä oli työnä kukistaa niitä Strelitsein jäänöksiä, mitkä luostariin sulletun Eudoksian hyödyksi olivat nostaneet kapinan ja murhanneet päämiehensä.

VIII.

Sotamarskin Scheremetewin pidot.

Yötä päivää kulkien oli Martta ja hänen saattajansa toisen viikon lopulla tullut keisarikaupunkiin Moskovaan. Ehtoo oli käsissä kun seisahtuivat Scheremetewin hovin eteen, jossa nyt tänä iltana oli suuret pidot. Useita rikkaasti puetettuja palkollisia kiiruhti vaunujen luo, kun tunsivat herransa ajutantin. Ihmetellen näki Martta tässä rikkautta, jota hän ei olisi osannut ennen edes aavistaakaan, joka oli häntä vastassa ja joka yhä eneni, kuta likemmäksi tuli ruhtinaan rouvan asumaa. Kauan sai hän odottaa, ennenkuin hän laskettiin ruhtinattaren luo.

Martta vietiin kamariin, missä itämaalaisten tapain mukaan kaikki oli ylöllistä ja koreaa. Hän seisahtui kullatulle matolle, ei tietäen, saisiko sen päälle astua, mutta samassa havaitsi hän rouvan, joka silkkisissä vaattehissa sohvalle istuen käski hänen tulla likemmäksi. Martta totteli.

Kauan silmäsi häntä marskin rouva ystävällisesti sanaa virkkaamatta; sitten luki hän puolisonsa kirjeen. Tällöäikaa katseli Martta ympärilleen. Häntä kummaksutti kaikki mitä näki. Mutta pian heräsi hän kun rouva kylmillä sanoilla lausui: "Tästä päivästä olet sinä minun orjattareni."

Semmoisia sanoja, niin kylmiä, niin kovia ei ollut Martta ennen kuullut. Hän oli aina kohdeltu hellyydellä ennen; sitä kipeämmästi kävi tämä kylmyys häneen. Hänen poskensa, jo ennestään vaaleat, vaalenivat yhä enemmän, ja katkera kyynele nousi hänen silmäänsä. Hän, joka aina ennen oli kärsivällisyydellä kohdellut onnensa vaiheitä, tunsu tässä kaiken kauneuden keskellä, että hän nyt oli yksin maailmassa.

Kuukausia kului, ennenkuin se jääriite, joka marsalkkirouvan sydäntä oli hyydyttänyt, viimein rupesi sulaamaan. Tapahtui, näet, eräänä iltana, kun Martta rouvalle tämän käskystä kertoi elämänsä kaikki vaiheet, että hän lapsellisella rakkauden innolla puhui liikuttavasti äiti-vainansa kuolemasta. Hän puhui orpotilastaan, hovin herrasta, Tahvanasta, armahtavaisista papeista ja puhuessaan heltyi sydämensä, jotta hän ei voinut kyyneleitänsä pidättää. Hän muisti entisiä aikoja, hän eleli uudestaan muistossa kaikki nämä väliin surulliset, väliin iloiset, mutta kumminkin aina onnelliset päivät. Tämä kertomus kävi rouvaan, hänenkin sydämensä heltyi, hänenkin silmiin nousivat kyyneleet. Martta kuuli hänen huokaavan, hän lankesi hänen viereen polvilleen; hän suuteli rouvan kättä. Silloin voitti Martta

kokonaan rouvan sydämen.

"Lapsi parka! isätön, äiditön, orpo maailmassa; tästä hetkestä tahdon minä olla sinulle äiti!" Jää, jonka Martta sulaamattomaksi luuli, oli sulannut ja oli lempeä lähde, joka jäiseltä näyttäen oli alussa Marttaa kovuudella kohdellut. Tästä päivästä oli kaikki Martan tilassa muuttunut. Miksi kenraali Scheremetew oli Marttaa määrännyt, siksi muuttui hän nyt. Orjatar hän ei enää ollut; hän oli vapaa, hän oli ruhtinattaren ystävä ja kumppali.

Tehtävänsä Astrakanissa onnistuivat hyvästi ja Scheremetew palasi takasin Moskovaan. Siellä näki hän Martan, jonka tuskin tunsii enää samaksi Martaksi, minkä itse oli Moskovaan lähettänyt. Martan vaatepuku, joka nyt oli semmoinen, kun marskin rouvan ystävällä sopi olla, ei häntä tuntemattomaksi tehnyt; ei, vaan Martan koko olento oli ruhtinaan mielestä muuttunut. Se vaaleudessaan ja surussaan ihana nainen, jonka hän kerran Bauerilta oli saanut, oli nyt vielä loistavampi kauneudessaan.

Ulkonaisessa elämässään oli Martta itse nöyryys, joka ei katso onko ihminen ylhäinen tai alhainen, hyvä tai paha. Hän oli kaikille palvelija, ja kumminkin oli hän koko hovin hallitsia. Huolimattomakin palveliat, kun näkivät Martan esimerkin, muuttuivat ja tekivät toimeliaasti tehtävänsä. Ja samate kun ulkonaisessa elämässään, niin oli hän myöskin esikuva kaikille sydämen sivistyksessä ja puhtaudessa; ja siitä seurasi, että kaikki, joiden kanssa hän tuli yhteen, kohta rakastivat häntä. Hän muisti aina kasvatustavhempainsa opetuksia ja niitä koki hän seurata.

Myöskin Pietari keisari oli sotaretkistään tullut kotia Moskovaan ja lepäsi nyt Kremlin hovissa vaivastaan, ajatellen ja miettien tulevaksi vuodeksi uusia sotaretkiä. Keisarilla oli tapana talvisaikoina, kun kovat ilmat, kylmät tuulet ja pakkaset estivät häntä sotaretkiin ryhtymästä, pitää suuria juhlallisia pitoja pääkaupunkinsa ylimyksille ja rikkaille. Bojarein etevimmät, sileänaamaisina, parrasta puhtailla leu'oilta, vaattehissa, jotka Saksan maan ylhäisissä olivat tavalliset, näihin pitoihin etenki käskettiin. Virkansa kunnian tahi sukunsa vanhuuden jälkeen pantiin he näissä istumaan. Ulkonaisesti olivat he toisiansa kohtaan ystävällisiä, mutta heidän sydämissään kiehui kateus ja viha, joka osoitettiin semminkin niitä kohtaan, mitkä vanhan tavan mukaan olivat kauhtanoihin puetetut ja lujasti panivat vastaan, kun keisari käski heidän leikata pois Venäläisissä tähän aikaan tavallista pitkää partaa, jota keisari ei kärsinyt nähdä.

Itämaissa ja myöskin Venäjässä on tapa että oltuansa kauan poissa, kun kotiansa tulee perheen isäntä pitää pidot. Scheremetewin suuri ja kunniallinen virka antoi aavistaa, että tekemänsä pidot tulisivat mitä suurempia. Scheremetew käski näihin pitoihin ystäviään ja toveriaan, joita hän vuosikausiin ei ollut nähnyt. Kaikkia ystäviään hän ei käskenyt; ainoastaan niitä, jotka tiesi olevan keisarin arnessa; sillä tänä aikakautena oli keisarin armo suurin kunnia ja pyrkiminen päästä sen nautintoon suurin töistä.

Päivänä, jona pidot olivat pidettävät, tulivat ruhtinaat Menzikow, Galitzin, suoramiraali Apraxin, kenraalit Buteniew, Woronzow ynnä muita Pietari keisarin ystäviä kauniisti pyntätyissä rekilöissä, mitkä tavan mukaan olivat rakennetut mikä karhun, mikä leijonan, peuran tahi muun metsä-eläimen kaltaiseksi, peräksyttiin ajaen Scheremetewin hoviin. Sotamarsalkki tuli portaalle vieraitansa vastaan, vei heitä pitkän, kalliilla matoilla kaunistetun etusalin läpi pitosalihin, jossa merenä valkea, hohkaen tuhansista kynttilöistä ja tuhansin kerroin kerrottuna seinillä rippuvista peileistä, oli heitä vastassa. Mutta syvästi kumartaen saatti Scheremetew salaneuvokset kirjoituskamariinsa, jonka ovet, viimeisen sisään tultua, itsestään menivät kiini.

Ei ole maailma koskaan saanut tietää tyyni kaikkia, mitä tämä salaneuvoskunta päätti, mutta tärkeimmät seikat, joita tässä ehkä mietittiin, näkyivät sittemmin keisarin retkistä.

Yöksi oli ilta muuttunut kun salaneuvoskunta astui saliin, jossa kaikki oli kullalla ja hopealla kaunistettu. Lukemattomia kristallikruunuja riippui katosta, ja valo oli niin kirkas, etteivät ensin saattaneet eroittaa ihmisten joukosta hovin rouvaa, ehkä tämä heitä tervehtiäksensä oli koroitettulle istuimelle noussut. He istuivat sitten kun oli tervetuliaisiksi heille suolaa ja leipää tarjottu pöydän ympärille, missä ei puuttunut mitään herkullista. Sitten kulki malja miehestä mieheen, josta kultaisesta astiasta ilo ja riemu nousi nousemistaan. Aamu puoleen yötä pöydän ympärillä istuttuaan nousivat he viimein.

Silloin soitti rouva vähäisellä kultakellolla ja kaikkein silmät kääntyivät oveen päin, josta ruusupunaisena nainen astui saliin. Martta — hän se oli — punastui yhä enemmän niin paljon ihmisiä nähdessään. Mutta kun kaikki kummastellen ja ihmetellen silmäisivät Marttaa, nousi rouva ja Martan käsivartta vastaan nojaten sanottuansa jäähyväisen, jätti hän seuran ja vetäytyi pitosalista.

Ruhtinas Menzikow nousi myöskin istumeltaan aikoen lähteä pois; mutta sitä ennen tarttui hän vielä kerran maljaan. "Eläköön keisari, eläköön Venäjän Pietari!" huusi hän ja kiiruhusti täydyivät kaikkein maljat. Mutta juuri samassa aukeni ovi ja vieraiden juudessa keisarin onnea, astui uusi vieras saliin.

Kaikki hämmästyivät tätä miestä nähdessä; nöyrästi kumartuivat he, sillä tämä uusi vieras ei ollut kukaan muu kun keisari Pietari itse.

"Oi katsokaa kuinka iloisia nuo herrat ovat," kuului keisarin ääni. "Kun te täällä riemuiten istutte, olen minä yksinäni myrskyisessä yössä kulkenut, katsoen onko kaikki kaupungissa niin kun olla tulee."

Tätä sanoessaan oli keisari lähestynyt pöytää, mutta herrat seisoivat pelätyn edessä ääneti; niinkuin sotamiehet äksierinki kentällä eivät upsieriensa läsnäollessa uskalla virkata sanaakaan.

"Olkaatte iloiset," sanoi Pietari, "minä en ole tullut häiritsemään teidän iloanne" ja keisari oli nähtävästi itsekin nyt iloisella mielellä. Hän istuikse istuimelle, mistä vasta rouva oli noussut.

"Täytä minulle malja, Scheremetew," sanoi hän. "Te herrat! te toivotitte minulle onnea äsken, samaa minä nyt toivotan teille. Valtakunnan hyödyksi olitte vasta koossa Scheremetewin kirjoituskamarissa — te näette, että minä tiedän kaikki. Minä kiitän teitä. Jo eilen tiesin minä tästä kokouksesta sekä sen syistä". Ja keisari, joka yhdellä hengen vedolla oli juonut viinin, jonka Scheremetew hänen maljaansa oli kaatanut, nousi istuimeltaan. Hänen terävä silmäilyksensä lensi miehestä mieheen, ikäänkuin olisi hän tahtonut vakuuttaa itseään, että he kaikki olivat hänen ystäviään. Sitten pannen lakkinsa päähän sanoi hän kääntyen Menzikowiin: "Ivanovits! seuraa minua Kremliin, minun on Pietarikaupungista sinun kanssasi vähän puhumista. Jo ensi päivänä tulee sinun matkustaa Itämeren rannoille," ja Menzikovin kanssa läksi keisari Kremliin.

Muut vieraat seurasivat keisarin esimerkkiä. Ja tuskin olivat viimeiset re'et hovin pihalta lähteneet, niin jo portahan ympärillä astioissaan palava piki sammui. Scheremetewin pidot olivat pidetyt. — Hovin asukkaat lepäsivät unen helmassa.

IX.

Miksi Menzikow aikoo Martan.

Vaikea on kuvata itämaisia pitoja niiden ylöllisyydessä. Se ei ole ollutkaan aikomuksemme, vaikka kansan luonne astun semmoisissa tilaisuuksissa paremmin kun koskaan muulloin katsojan silmiin.

Menzikow tiesi tämän. Hän, joka hyvin tunsu keisarinsa, ja oli oppinut Lefort'ilta semminkin pidoissa, jossa muut viinin vaikutuksesta puhuivat, mitä selvinpäin mielellään salassa pitivät, oli nytkin Scheremetewin pidoissa himojansa hillinyt ja pysynyt selvänä. Muut olivat viini mielessä nähneet Martan ja ehkä he ihmettelivät hänen kauneuttaan, olivat he kohta unhottaneet hänen. Toisin Menzikow. Hänkin oli nähnyt Martan, hänkin oli ihmetellyt Martan kauneutta ja suloisuutta, mutta Martan kauneus oli syvästi häneen käynyt. Tyttäreltään, Annaltaan, jota Menzikow yli kaikkia rakasti, oli hän saanut tietää Martasta, kuulla Martan elämän kerrottavan alusta siihen päivään asti, jona Martta tuli Scheremetewin hoviin. Ei kumma siis, että hän muita uteliaisemmasti silmäili Marttaa, nähdäksensä oliko Anna oikeen häntä kuvaillut.

"O isäni!" oli kaunis Anna puhunut. "Hän, tuo mieron mailta tullut Martta on enkeli, ei ainoastaan kauneutensa, mutta myöskin sydämensä puhtauden suhteen. Hän on minua kaikissa parempi. Oi isäni! miksi ei ole Martta minun sisareni! Ivanovna Scheremetew rakastaa häntä niinkuin omaa tytärtään. Oi isäni, miksi ei ole Martta minun ystäväni."

Mitä Menzikow kuuli yllytti häntä yhä enemmän miettimään, miten saada Martan Annalleen kumppaliksi. Kun hän nyt itse näki Martan, näki hän myöskin, ettei Anna ollut tätä naista liikanaisesti kehumut. Ja Menzikow päätti saada Martan Annalleen kumppaliksi. Ruhtinas Menzikow oli mies, joka tiesi päätöksensä toteuttaa.

Jonkun päivän kuluttua meni hän yksin Scheremetewin luo. Tervesanojansa sanottua lausui hän naurusuin: "Mistä ajasta saakka olet sinä minua kohtaan muuttunut? Ennen et sinä salannut minulle mitään; nyt on toisin".

Scheremetew katseli pitkään ruhtinasta, ei tietäen miten selvittää itselleen tätä lausetta. Mutta Menzikow antoi itse kohta selityksen ja Scheremetew ymmärsi, että kysymys tässä oli Martasta.

Menzikow lateli sitä tätä toivoen päivän valossa saavansa nähdä Martan. Hänen toivonsa toteutui, kun tämä rouvan kanssa salin poikki kulki ja

Menzikowin täytyi itselleen tunnustaa ei ikinänsä ennen nähneen kauneudessa Martan vertaista.

Hän ei enää salannut ystävälleen, mitä varten hän oli tullut.

Venäjässä, jossa kuten suuremmassa tahi vähemmässä määrässä koko maailmassa ihmisen korkein maallinen onni riippuu kunniaista, kuuluisasta nimestä ja mahdollisuuden mukaan suurimmasta virasta, oli helppo tietää miten sydämiä voittaa. Ja taidollinen näissä asioissa oli Menzikow! Scheremetew tosin rakasti Marttaa, mutta samaten kun kenraali Bauer, hän Marttaa enemmän rakasti kunniaa ja suuruutta, ja asiain näin ollessa Scheremetew ei kauan miettinyt ennenkun oli päättänyt luopua Martasta. Myöskin rouvansa täytyi siihen suostua, ehkä jäähyväis-hetki oli katkera ja rouva kyyneleitä vuodatti, sillä omana lapsenaan oli rouva pitänyt Marttaa. Mieheensä onni oli hänelle kallis, jottei hän ajatellutkaan ruveta Menzikowia vastustelemaan, sillä hän tiesi, että Menzikow taisi kohdella Venäjän suuria kuten orjia. Hän luopui siis Martasta, mutta katkerasti itki Martta kun hän erkausi Scheremetewin huoneesta, jossa hän lapsena oli elänyt ja jossa hän oli kaikille rakas. Hän muutti Menzikowin hoviin, jossa Anna ilolla otti häntä sisarena vastaan.

Menzikowin hovissa eli nyt Martta ja siellä kypsyi hänen ymmärryksensä. Sen havaitsi ruhtinas kun pitemmän aikaa poissa Moskovasta oltuaan palasi sinne takasin. Ehkä tämä havainto ei isällistä rakkautta hyväillyt, täytyi hänen tunnustaa, että Martta oli kaikissa Annaa etevämpi. Mutta tuo yhä vaan yllytti häntä seuraamaan aikomuksiaan, joita hän tähän saakka oli pian itseltäänkin salannut. Hänellä oli tiedossa, että Pietari keisari monet tunnit yksinään kulki Kremlin kauniissa hovissa ikäänkuin uneksien. Hän tiesi, ettei Pietari tässä ajatellut sotaa eikä rauhaa, vaan että rauhattomuus ja levottomuus asui keisarissa. Ihmistuntia Menzikow oli, kun viime retkellä seurasi keisaria, tullut tuntemaan mihin nämä ajatukset kallistuivat ja tämä tunteminen antoi Menzikowille paljon ajattelemista. Menzikow näki, näet, että keisarin sydän kaipasi rakkautta ja täksi rakastavaiseksi sydämeksi oli hän aikonut — Martan.

Kaiken kovuutensa alla, ehkä maallinen kunnia oli elämänsä päämaali, jota voittaakseen ruhtinas saatti pyhimmätkin asiat halpana pitää, oli Menzikow rakastava isä, jolle ei Annansa onnea mitään korkeampaa maailmassa ollut. Hän tiesi Annansa sydämen kiinitetyksi hänen nuoruutensa leikkikumppaliin ruhtinas Galitziniin, jota hän omana poikanaan rakasti. Menzikowin suurin isällisin toivo oli saada alttarin edessä näitä nuoria kerran pariskuntana siunata ja sitten niiden tykönä vanhat päivänsä viettää. Mutta samassa pelkäsi Menzikow, että keisari, kun Anna kohta oli sen iän saavuttanut, jona hänen oli ulos maailmaan astuminen, saattaisi rakastua tähän hänen tyttärensä. Kun tämä ajatus häneen nousi, vapisi hän, sillä kunnian pyynnössä hän ei niin kauas mennyt, että olisi suonut voittavansa tätä lapsensa keisarille jalkavaimoksi antamisella.

Outoa ei ollut, että keisari usein tuli ruhtinainsa luo ilman mitään keisarillista kunnian merkkiä. Usein oli hän milloin niin päähänsä pisti, tullut Menzikowin luo. Semmoisena hetkenä — niin ajatteli Menzikow — on hänen ensikerran näkeminen Martan.

Kun Pietari eräänä päivänä, jona ensinkään ei Menzikow osannut häntä odottaa, astui tämän työkamariin ja siellä tapansa mukaan oli istunut lasisen oven viereen, josta sopi näkemään, mitä lähimmäisessä kamarissa tapahtui, tuli Martta ujoudesta punastuneena tarjoamaan tuntemattomalle vieraille etelämaan suloisia hedelmiä. Pietari oli ottanut hedelmän, josta paljon piti, hopea-astialta, kun hänen silmäilyksensä sattuivat näkemään niitä vähäisiä käsiä, jotka kantoivat lautaista ja sitte ihanan Martan poskia. Ison aikaa silmäsi keisari Marttaa; oli kun olisi silmäilyksensä häneen tarttuneet. Keisarin otsa oli ollut ryppyinen; vähitellen suorenvivat rypyt, kun oli kysynyt Martalta tämän nimeä ja sukua ja keisarin katsanto muuttui leppyiseksi kun oli kuullut Martan ujut vastaukset. Mutta ehkä Martta oli keisarin sydäntä liikuttanut, Pietari kumminkin muistaessansa keisarillista arvoansa kohta loi silmänsä Menzikowiin huolimatta Martasta. Iloisesti kiitti hän ruhtinasta tämän toimista valtion työssä ja — Menzikow havaitsi sen — Martta oli voittanut keisarin suosion.

"Kuka on tuo kaunis nainen, jonka ensikerran näen luonasi!" kysyi keisari Martan pois mentyä.

Menzikow kertoi nyt, miten hän Scheremetewin luona oli nähnyt Martan, joka oli muuttanut hänen hoviinsa Annan kasvinkumppaliksi. Sitten kertoi hän, mitä tiesi Martan edellisestä elämästä. Uteliaasti kuunteli keisari ja kun Menzikow lopetti kertomuksensa, huusi hän, innostuneena: "Kaunis, kaunis on hän, kaunis, ihana ja suloinen. En ole ikänä hänen vertaistaan nähnyt. Onko henkensä lahjat, Mikailow, yhtä suuret kun hänen kauneutensa? Onko sydämensä vapaa rakkaudesta? Vastaa, minä olen päättänyt ottaa hänet hoviini. Sinä tiedät, Mikailow, että minä olen kiivas ja kova asioissa, jotka koskevat valtakuntaani ja kruunuani ja nyt — sinä tunnet minua — en minä liikutuksesta saata tässä istua. Jos hän saattaisi rakastaa minua, tuo nainen, olisin minä löytänyt sen, jota monet ajat olen hakenut. Eudoksia, kirottu puolisoni, ei ole koskaan minua rakastanut, hänen sydämensä on aina ollut tunnotoin, hän ei ole koskaan ymmärtänyt minua; minun sydämeni on hänestä luopunut."

Menzikow kuunteli iloisena keisarin puhetta. He miettivät sitten, miten voittaa Martta keisarille. "Jos minä keisarina astun hänen eteensä saattaisi hän minua pettää," sanoi Pietari. "Minä tahtoisin, että hän minua itseni tähden rakastaisi." Martta ei tuntenut keisaria, siihen nojausivat he. Ja he päättivät, että keisarin oli alhaisena sotaupsierina hakeminen Martan rakkautta.

Tästä päivästä oli keisari ruhtinaansa luona joka-päiväinen vieras. Martan sai hän aina nähdä, sai puhutella häntä, sai itse oppia tuntemaan, mitä Martan sydämessä asui. Menzikow ja Anna huomasivat kummastellen, miten keisarin muoto aina vaan vetäysi iloisemmaksi ja koko hänen olentonsa leppyisemmäksi kuta enemmän aikaa hän oleskeli Martan kanssa. Eräänä päivänä käski keisari Menzikowin tuoda Martan keisarilliseen hoviin.

X.

Martta muuttaa Kremltiin.

Kummalliset olivat Martan elämän vaiheet tähän saakka olleet, kummempia häntä vielä odotti. Mietiskellen mitä häntä jo oli kohdannut, istui hän eräänä aamuna ystävällensä Annalle kertoen näkemänsä kummallisen unen, joka hänessä oli herättänyt muistoja lapsuudestaan, kun ruhtinas Menzikow astui huoneeseen.

"Keisari tahtoo sinua tavata, Martta!" oli ruhtinaan tervehdys.
"Valmista itsesi seuraamaan minua Kremltiin."

Peläten ja ihmetellen, mitä keisarilla saattaisi olla hänelle sanomista, pukeutui Martta kauniimpaan pukuunsa ja seurasi Menzikowia. Vielä enemmän pelkäsi hän kun astuttuansa keisarillisen hovin etuhuoneeseen, keisari itse, jota palveliat nöyrästi kumarsivat, oli häntä vastaanottamassa ja ystävällisesti tarjosi hänelle kätensä. Keisari vei häntä useain huoneiden läpi ovelle, jonka esirippu oli kalliista purppura sametista. Tämä samettinen esirippu jakausi kahtia ja kun Martta tuli huoneeseen, seisoi siinä keisari hänen edesssänsä keisarillisessa puvussa. Kauhtanan, jossa Pietari sisään saattaessansa Martan oli ollut puetettu, oli hän heittänyt yltään.

Keisari hymyili ystävällisesti kun Martta keisariksi hänet tuntiessaan heittäysi polvilleen, otti häntä käteen ja nosti ylös pelvosta vaalistunutta neitoa.

"Minä näen, että sinä tunnet vierasta, joka Menzikowin luona usein on sinua puhutellut ja siellä monta ihanaa hetkeä sinun kanssasi viettänyt," sanoi keisari lohduttavalla äänellä.

"Suuri, armollinen keisari, antakaa anteeksi, mitä silloin teitä tuntematta puhuin," oli Martan hiljainen vastaus.

"Älä pelkää, rakas lapsi!" lausui keisari, "sinä et teeskennellyt, sinä puhuit, mitä sydämesi tiesi, sinä näytit itsesi semmoisena kun olet. — Niin" — sanoi hän kääntyen Menzikowiin — "ruhtinaat saavat harvoin kuulla totuutta, heidän täytyy usein salata arvoansa saadaksensa totuutta kuulla; sillä kielitteliöitä löytyy, kussa niitä ei luulisikaan. Mitä ruhtinas tekee — niin sanovat he aina — on hyvin tehty, ruhtinaan pahojakin töitä kiittävät he."

Menzikow ymmärsi hyvin keisarin sanoja ja niitä seuraavia silmäilyksiä. Hän astui keisaria askeleen likemmäksi ja vastasi: "Älkääte, keisarillinen majesteetti, tuota lausetta yleensä kaikista laskeko, löytyy niitä semmoisiakin, joille totuus on keisarillista armoa kalliimpi. Minkä muun kun totuuteni rakkauden lukisin minä syyksi siihen, että minä tänään olen salaneuvoskunnassanne etevin."

"Vaiti Mikailow!" vastasi keisari. "Minun aikomukseni oli sinua muistuttaa, että vastakin minulle totuuden sanoisit." Ja tätä sanottuaan kääntyi hän Marttaan, joka oli keisarin edessä silmiänsä maahan luonut.

"Saatatko sinä minua rakastaa, ihana nainen? joka päivä täällä hovissa olla minun kumppalini, minun ystäväni, lohduttajana kun painava virkani tekee mieleni raskaaksi? Turhaan olen minä tähän saakka hakenut sinun vertaistasi. Sinä olet se, jota minä olen kaivannut." Niin puhui keisari, mutta ruusupunaisena seisoi Martta kuunnellen hänen sanojaan.

"Täällä hovissani tulet sinä asumaan," lisäsi keisari ja silmäsi hellästi Marttaa. "Niinkuin ruhtinatarta sinua palvellaan ja tässä minun sydämmessäni olet sinä hallitseva minun puolisonani, ehk'et sinä

maailman edessä sitä ole. Vastaa minulle, ei niinkuin vastaisit keisarille, vaan niinkuin parhaan ystäväsi edessä."

Ja Martta vastasi, vakavasti silmäillen keisaria. "Suuri keisari!" sanoi hän. "Teitä, johon koko maailma luo ihmetellen silmiänsä, rakastan ja kunnioitan minä, sillä minä tiedän, että teissä asuu suuri ja ylevä henki, joka ei muuta etsi kun kansanne onnea; minä tiedän että teissä asuu voima, joka voi, ja ymmärrys, joka taitaa kansanne onnelliseksi tehdä. Mitä minä olen teidän rinnallanne? Suuri oli onneni hyväntekijäni perheessä. Syvästi tunnen minä, mitä alhaisessa tilassa olen uskaltanut, kun teiltä kysyin maita ja kansoja. Antakaa minulle anteeksi, antakaa anteeksi Ruotsalais sotilaan puolisolle, joka luultun upsierin kanssa puhuessaan ei tietänyt, kunnioittaa Teissä keisaria."

Menzikow ei voinut pelvotta nähdä, miten Martan tätä puhuessa keisarin otsa vetäysi ryppyihin; hän, joka hyvin tunsu keisarinsa tiesi, että tämän sydämessä oli viha nousemaisillaan. Mutta näitä merkkejä edemmäksi ei keisarin viha päässyt. Hän vastasi vakavasti, mitä Martta ei luullut saavansa vastaukseksi: "Minä saattaisin armottomuudellani sinua rangaista, saattaisin jättää sinun Kremliin, mutta minä rakastan sinua, minä annan sinulle mietintöaikaa, jonka pituutta itse saat määrätä. Tahdotko ja milloin Pietarin kanssa hyvää ja pahaa vastaanottaa, elää hänen kanssansa hänen kuolin päiväänsä saakka?"

Kun keisari nyt kumartui suutelemaan Martan kättä tahasivat hänen silmäilyksensä Martan ja Pietarin silmistä loisti toivo. Martan silmissä sitä vastaan välkkyivät suuret kirkkaat kyyneleet ja vaaleana, vapisevana ruhtinaasen nojaten läksi hän huonehesta, jossa elämänsä tulevaisuudesta oli päätetty. —

Tutkinnot siitä liitosta, jonka keisarin oma sisar Sohvia oli keisaria vastaan matkaan saanut, antoivat Pietarille niin paljon tekemistä tähän aikaan, että hän kokonaan näytti unhottaneen Martan. Tämä kuuli hirmustuen vehkeistä sitä miestä vastaan, joka oli hänelle sydämensä tarjonut. Vavisten oli hän kuullut sitä kovaa rangaistusta, joka kohtasi pahantekijöitä ja että keisari oli ikuisiksi ajoiksi Sohvia vankeuteen tuominnut, kun parempi tunto ei sallinut Pietarin vuodattaa oman sukunsa verta, ehkä tätä sukulaista ei arvelluttanut viedä Pietarilta sekä henkeä että valtiikkaa. Nämä viimeiset tapaukset olivat syvästi liikuttaneet Pietaria ja rakastetussa Pietarikaupungissaan toivoi hän pääsevänsä pelosta vapaaksi, sillä Moskovassa ilmestyi ehtimiseen uusia kapinoita, entisten perästä. Pietarikaupunkiin oli keisari moneksi kuukaudeksi paennut. Siellä sai hän nähdä mitenkä vähitellen nevesta nousi kaupunki, mitenkä linna rakennettiin ja mitenkä sotalaivoja valmistui. Lähes vuosi oli kulunut, ennenkun halu saada nähdä Martan, jonka kuva asui keisarin sydämessä, pakotti häntä palaamaan Moskovaan takasin.

Oli se aika myöskin nyt lopulle kulumaisillaan, jonka Martta oli määrännyt mietintöajakseen. Keisari, Moskovaan tultua, meni kohta Menzikowin luo. "Petrovits! mitä saan minä kuulla, löytyykö minulle varsinaista onnea?"

Se päivä oli tullut, jota vastaan Martta pelvolla oli katsellut. Hän rukoili, että keisari sallisi hänen yksinäisyydessä viettää tulevaiset kaksi vuorokautta, jotta taitaisi yhdistää ajatuksiaan ja vastata keisarille.

Menzikowin kautta lähetti Martta tämän pyyntönsä keisarille. "Sanokaa keisarille," rukoili hän, "että minä Jumalalta anon voimia olemaan hänelle ansiollinen lohduttaja, kun hän on murheellinen, ystävä kun hän ystävyttä kaippaa, valmis neuvoa antamaan kun hän neuvoa yksinkertaiselta naiselta pyytää. Mutta sanokaa myöskin, ettei mikään maailmassa saa minua rikkomaan niitä lupauksia, joita minä Jumalan alttarin edessä olen miehelleni ja herralleni antanut."

Hymyillen kuuli keisari tämän Martan tervehdyksen. Hän pani kohta noutamaan hovimarsalkkinsa ruhtinas Galitzinin, jolle antoi käskyn Kremlissä valmistaa Martalle asuman. Pietari, joka tähän saakka oli ylöllisyyttä vihannut, ei nyt tiennyt mitään niin kallista, joka hänen mielestään olisi ollut hyvä Martalle. "Minä tahtoisin saada maailman hänelle taivaaksi," sanoi hän Galitzinille, "älä säästä mitään."

Tuskin oli kuukausi kulunut, ennenkun ruhtinaat kummastelivat sitä muutosta, mikä oli Pietari keisarissa tapahtunut. Hän ei enää ollut sama rautainen valtias kun ennen, joka kohta vähäisemmästäkin vastoinkäymisestä syytti vihaan. Hän oli nöyrä ja leppyinen, sanalla kokonaan toinen kun ennen. Alussa nauroivat ruhtinaat ja arvelivat: "Ruotsalaisupsierin rouva on vasta tullut Kremliin, kyllä keisari pian häneen kyllästyy." Mutta kun vuosi kului ja keisari yhä aina oli sama leppyinen mies, muuttuivat ruhtinain ajatukset ja he sanoivat: "Tuo rouva on Venäjän hyvä enkeli."

Nyt tuli aika, jona Martta sai näyttää ansaitsevansa enkelin nimen. Pietari vaipui pitkälliseen tautiin. Tuskat ja kivut herättivät vanhan luonteensa julmuuden. Vaahtoen vihasta mestautti hän eräänä päivänä Martan nähden hoviherran, jonka oli tavannut Martan kamarissa. Muutaman päivän kuluttua, kun oli vihansa lauhtunut ja hän sai kuulla päälääkäriänsä käskeneen tämän hoviherran menemään

Martan luo pyytämään, että Martta houkuttelisi keisaria juomaan rohtoja, joita keisari oli vihassaan tykönsä heittänyt — niin kätki Pietari käsiin kasvonsa salatakseen kyyneleitään, joita katkera katumus nosti hänen silmiinsä; ja monet ajat kuluivat, ennenkun hän kehtasi tulla Martan näkyviin. Tämä kun vihdoin sai tietää, mikä keisaria murehutti, meni hänen kamariinsa vaaleana, puetettuna Pyhän Spiridoniluostarin nunnain pukuun ja laskeusi keisarin eteen polvilleen. Silloin ilmoitti keisari, ettei hän ilman Martattaan taitanut elää ja tässä teki hän nyt juhlallisen valan, että luopuisi kiivaasta pikavihaisuudestaan, eikä koskaan vihassa allekirjoittaisi ainoatakaan kuolintuomiota. Ja tästä päivästä saakka oli Pietarin elämän päätarkoitus hyvää ja oikeutta maassansa voimassa pitäminen, sekä oikeuden ja kohtuuden mukaan maatansa hallitseminen.

XI.

Miksi Pietari aikoi Martan.

Pietari keisari oli sydämestänsä rakastanut Marttaa. Se ei enää ollut kenellenkään salassa. Tavan takaa oli hän tarjonnut Martalle, sillä rakkautensa suuruutta näyttäen, keisarillisen kruunun ja pyytänyt hänen puolisoonsa. Martta ei mielinyt kruunua. Turhaan rukoilivat häntä ruhtinaat Menzikow, Galitzin, sotamarsalkki Scheremetew, Apraxin ja muut Venäjän ylimykset nöyrästi, ehkä viha ja kade kiehui heidän sydämissään, vastaanottamaan Pietari keisarin tähden hänelle tarjottua armoa.

"Kuolemaan saakka kunnioitan minä keisaria ja niin kauan, kun minä elän, ei ystävytyeni hänestä luovu," vastasi Martta, "mutta Aksel Fersenin puoliso minä olen. Jumalan alttarin edessä hänelle antamia lupauksia en minä saa, enkä uskalla rikkoa." Niin puhui Martta Menzikowille, kun tämä etelään lähtemäisillään kävi Martalle jäähyväiset sanomassa.

Ehkä Menzikow oli vastaanottanut keisarin viimeiset käskyt ja oli valmis matkalle lähtemään, meni hän Martan tyköä suoraan keisarin työkamariin.

Kummastellen silmäsi häntä keisari, joka luuli hänen olevan useita peninkulmia Moskovasta. Mutta ennenkun keisari oli ennättänyt mitään kysyä alkoi Menzikow: "Majesteetti!" sanoi hän. "En olisi uskaltanut tulla luokseenne, ellei teidän hyötynne ja onnenne olisi minua siihen pakoittanut ja ollut suuremmasta arvosta, kun ne toimet, joita minulta pääkenraalinanne odotatte."

"Sano suoraan asia!" lausui keisari, "aina sinä pitkällä esipuheilla väsyttät korviani. Mikäs on, Petrovits?" ja keisari katsoi uteliaasti, mutta kovilla silmäilyksillä ruhtinasta.

"Minä luulin saattavani sanoa, miten voisitte saada Martan omaksenne. Naisen sydäntä on vaikeampi ymmärtää kun vihollisten syvimpiä ja salaisimpia hankkeita olette itse nykyään sanoneet. Vihollisten kanssa te kyllä toimeen tulette, korkia herra. Muta luulen, että teillä on silmissä sydämenne, kun niiden kanssa taistelette. Toisin on naisten laita, niitä on pahempi voittaa; sillä toista lukee mies naisten silmässä, toista seisoo niiden sydämen syvässä salassa kirjoitettuna. Teidän kaunis ystäväni on, uskokaa minua, sotinut sydämensä syvyydessä monta kovempaa sotaa, kun te koskaan sotakentällä, ja hänen salaiset voittonsa ovat olleet suuremmat kun teidän kuuluisimmatkin. Mikä toinen olisi puolestaan sanonut pois sen arvon, sen kunnian, jonka te useimpia kertoja olette hänelle tarjoneet? Juuri uskonsa lujuus arvotointakin puolisoitansa vastaan on sydämensä arvaamattomasta ystävytydestä suurin todistus; ja juuri tuo puoliso on se este, joka on teidän ja teidän onnenne välillä. Lähettäkää siis, armollinen keisari, lähettiläitä jokainoiaan Ruotsalaiseen leiriin kyselemään tätä Ferseniä. Luultavasti on hän jo kuollut, tahi jos hän elää, ei hän kumminkaan mahtane olla semmoinen raakalainen, että hän, kun kuulee minkä kunnian entinen puolisonsa on saavuttava, tämän eteen minkäänlaista estettä panisi."

"Tuota, mitä puhunut olet, olen minäkin näinä aikoina miettinyt," ja keisari hymyili armollisesti uskolliselle ruhtinalleen. "Se onkin ainoa keino, joka minulta enää on koettamatta. Mutta ennenkun tuohon keinoon ryhdymme, tahdomme ensin matkustaa Pultavalle, jossa veljeni Kaarle tahtoo meille valmistaa tappelun, kuten Aleksanteri muinen Dariolle. Mutta kuka takaa etten minä siellä voita kaksi voittoa: Kaarlen, — sillä jos hän on Aleksanteri olevinaan, en minä ole mikään Dario — ja Martan sydämen. Martta, tuo sielun ylevyyden ja avujen esimerkki menneille, oleville ja tuleville ajoille, ei tahdo laskea minua läheltänsä menemään sodan vaaroihin; hän seuraa minua ja siitä näen minä, etten ole hänelle aivan halpa ja mitätön."

Ruhtinas Menzikow läksi työkamariin, jossa keisari vielä pitkän aikaa kulki edes ja takasin. Vihdoin seisahtui hän äkkiä ja käski etuhuonehessa seisovan palvelian ilmoittamaan, että hän oli aikeessa mennä rouaansa — se nimi oli keisarille mieluisin — puhuttelemaan.

Kunnian osoituksella niinkuin ainakin astui Martta keisaria vastaan huoneensa kynnykselle keisarin käskyjä kuuntelemaan.

"Sinulle, rakastettu, ei Venäjän itsevaltiaalla ole käskyjä antaa, vaan hän tulee rukoilemaan sinua," sanoi keisari ja tarttui liikutettuna Martan käteen, "hän rukoilee sinua ettet huolessasi hänestä itseäsi unohtaisi. Sinä tahdot seurata minua sotaan; minun murheeni, minun huoleni ovat sinun, sen näen minä. Kunnioittaen sinun sankari sydäntäsi en ole sinulta pyyntöäsi kieltänyt. Mutta nyt, kuule kumminkin rukoukseni. Älä katso mitään ylölliseksi, jota sinulle matkasi huvitteeksi olen valmistanut. Galitzinille, joka meitä seuraa, olen minä käskyjäni antanut. Oo Martta, jos huoltani ylönkatsot, teet sinä minun murheelliseksi."

Kun keisari lakkasi puhumasta, sanoi Martta, jota keisarin hyvyys suuresti liikutti: "Ottakaatte syvimmän kiitokseni kaikista, millä minua olette täällä kohdelleet ja etenki siitä hyväntahtoisuudesta, jota taasen osoitate alhaista vastaan. Mutta minusta älkää huoliko; varokaatte omaa henkeänne, joka niin monille miljoonille on kallis ja jota ilman minunkin elämäni täällä ei olisi mistään arvosta."

"Minun velvollisuuteni," sanoi Pietari, joka ihastui Martan viimeisistä sanoista, "vie minulta tyyni ajan. Minun tulee huolta pitää siitä, että poissa ollessamme täällä kaikki on rauhallista; myöskin uudesta tulevina aikoina kukoistavasta pääkaupungistani on minulla huolta pitäminen. Loput aikani vie sotamietinnöt ja sisälliset maan asiat. Minua kaivataan joka paikassa; mutta täällä, Martta, sinua vielä enemmän kaivataan kun minua. Ole kumminkin lohdutettu. Ystävillesi ei täällä tapahdu mitään pahaa, vaikka eivät pitkään aikaan saa nähdä sinua. Jää hyvästi nyt. Jumala varjelkoon sinua huomiseksi."

Näin puhui keisari ylön hellästi, mutta Martta tunsu nyt sydämessään kummallisen tunnon. Keisari suuteli häntä otsalle ja silitti hänen kullan keltaisia hivuksiaan niinkuin tapansa oli ja vetäysi työkamariinsa. Siellä odottivat häntä jo monet ruhtinaat, jotka olivat tulleet keisarin käskyjä tiedustelemaan.

Seuraavana aamuna, kun aurinko ensi säteellään kultasi Iivanin kirkontornin, lensivät komeat vaunut, joita isot kauniit mustat hevoiset veti, Moskovon katuja pitkin etelään päin. Vaunuissa istui Pietari ja Martta. Jälessä seurasi keisarin joukko. Kaikki tekivät nyt kiiruutta Pultavaa kohden, jossa kohtalo niin kummallisesti oli toteuttava keisarin aavistuksia.

XII.

Pultavan tappelu.

Leirissänsä lepäsi kuningas Kaarle kahdestoista Pultava kaupungin edustalla. Ensipäivänä Toukokuuta oli hän ruvennut kaupunkia piirittämään. Piiritystyö kävi huonosti sillä Ruotsalaisilta puuttui ruutia ja kuulia, jotta heidän täytyi käydä useinkin noukkimassa lyijyä, jota Pultavan kaupungista oli ammuttu, sitä uudestansa lähettääkseen vihollisiansa vastaan. Siihen lisäksi olivat Venäjän sotajoukot lähestyneet kaupungille avuksi. Keisari Pietari näki nyt vihdoin hetken tulleeaksi, jona jos milloinkaan taitaisi voittaa Kaarlen. Mutta hän ei nyt, kuten ennen Narvan luona, tahtonut panna kaikki onnen nojaan. Hän vartoi hetkeä, joka hänelle oli vähimmällä vaivalla antava vihollisensa. Hän vetäysi samalle rannalle Worsklan jokea, missä Ruotsalaiset seisoivat. Hän pääsi sinne onnellisesti; ja nyt päätti Pietari, jos siksi tulisi, uskaltaa kenttätappelun. Koko Kesäkuun marssivat Venäläiset edestakasin, mainitun joen rannoilla rakentaen valleja ja pattereita, kunnes vihdoin päivä lähestyi, jona pohjan valtaiset hallitsiat sattuivat yhteen.

Pietarilla oli ilma ollut kaunis matkustaa Moskovasta. Leirissään, noin kahden tunnin matkaa Pultavasta, lepäsi hän vaivoistansa. Itse nähtiin hän sitte pääkenraalina joka paikassa valvoen, että kaikki oli kuten olla piti. Väkeä oli häneltä ylön hirmuisesti kaatunut siltaa laittaessa Worsklan joen yli, mutta siitä ei Pietari pitänyt sanottavasti. Hän tiesi, ettei hän suuritta vahingoitta taitanut voittaa sitä, joka tähän asti oli häntä ylönkatsonut. Hän tiesi että Kaarlen tie kulki Moskovaan ja hän ymmärsi hetkien tärkeyttä. Ratsureitaan oli Pietari asettanut kahden metsistön väliin kentälle; mutta metsistöt, jota ankarat tykistöt puollustivat, olivat hänen jalkaväkeänsä täynnä.

25 päivänä Kesäkuuta marssi Ruotsalainen sotajoukko leiristään tarjoten tappelua Venäläisille. Pietari ei huolinut tästä; hän odotti nimipäiväänsä, johon oli ainoastaan neljä päivää. Ruotsalaisten täytyi vetäytyä takasin leiriinsä, missä heillä oli puutos kaikista. Mutta uljaana ratsasti Pietari antamaan kenraaleilleen käskyjä ja kiihottamaan väkeänsä. Usein nähtiin Martta hänen vieressään.

Kaarle tuskaantui. Aika meni häneltä hukkaan, kun sitä vastoin puute yhä tuntuvammasti kohtasi omiansa. Hän päätti karata Venäläisten päälle ja tappelu päiväksi määrättiin 28 päivä Kesäkuuta 1709.

Tämä päivä alkoi. Rehnskjöld Ruotsalaisten puolella oli pääkenraali. Kuningas, joka edellisessä tappelussa oli saanut haavan jalkaansa, antoi kantaa itseänsä sotilaiden luo. Iltahämärästä olivat nämä seisoneet määrättyillä paikoillaan. —

Aksel Sparre ja Kaarle Roos olivat ensimmäiset, jotka väkensä kanssa marssivat Venäläisiä vastaan. Heidän työnsä oli valloittaa Venäläisten pattereita. Sparre onnistui aluksi; ja tämä onni sai kreivi Piperin, joka ratsasti kuninkaan vieressä, lausumaan: Herra, takokaatte niin kauan kun rauta on kuuma. Creutz sai käskyn samota Venäläisten päälle, joita Sparre oli saanut hajaantumaan. Mutta äkkiä sai hän, kuten myöskin Lewenhaupt, joka jalkaväen kanssa rynnisti kaksi patteria, käskyn seisahtua. Tähän käskyyn oli syynä se, että Roos oli joutunut ahdingoon, jottei voinut käyttää niitä kuusi pataljoonaa, joita hän komensi. Kun nyt Ruotsalaiset seisahtuivat, saivat Venäläiset tilaisuuden järjestäytyä. Kun sittemmin Roos uudestaan koetti rynnistää edessänsä olevat patteriat, lyötiin hän kahdesti takasin ja kadotti paljon väkeä. Tällä ajalla oli Ruotsalaisten pääjoukko marssinut hänen sivullensa. Keisari huomasi tämän ja Menzikow sai käskyn 10,000 miehellä samota Roosin ja Ruotsalaisten pääjoukon väliin. Lewenhaupt sai samalla käskyn rientää Creutzin luo ja samassa oli onni, joka tähän asti oli hymyillyt Ruotsalaisille, kääntynyt Venäläisten puolelle. Kello oli silloin noin 9 aamulla.

Ruotsalaisten ja Venäjän sotavoimat seisoivat nyt vastatusten. Lewenhaupt jalkaväen kanssa samosi nyt Venäläisiä vastaan. Ylön hirveä ampuminen alkoi Venäjän puolelta. Ruotsalaisten ruuti oli kastunut entisissä marsseissa ja laimistunut. 4,000 Ruotsalaista löysi tässä rynnistössä surmansa. Tappelu tuli nyt yleiseksi. Missä pula oli kovin siinä nähtiin Kaarle XII. Kanonan kuula löi hänet kumoon. Mutta kuula ei häneen sattunut ja kipeästä jalastaan huolimatta antoi hän uudestansa kantaa itseänsä kovimpaan pulaan. Ruotsalaiset nähden verisen kuninkaansa tappelivat kun leijonat. Mutta nyt nähdessänsä Ruotsalaisten epäjärjestyksen samosi Pietari keisari heitä vastaan joka haaralta. Hän lähetti Martan, joka tähän saakka oli hänen sivullensa ratsastanut, sotamarsalkki Scheremetewin kanssa tappelurivien taakse ja huusi: "Pyhä Yrjänä ja minun oikeuteni," joita sanoja tuhannet kertoivat. Yhä likemmäksi Ruotsalaisten päälainnoitusta vetäysi tappelu. Nämä valloitettiin viimein ja nyt ei ollut itsellä kuninkaalla neuvoa tarjona. Pietari ratsasti riviensä välistä, hänen lakkinsa läpi ammuttiin, hän ei siitä huolinut. Martta nähtiin taasen sotilaiden keskellä Pietarin sivulla. Menzikowinkin alta oli ammuttu kolme hevosta. Tätä intoa, tätä miehuullisuutta sai Pietari kiittää voitostansa.

Kaarle XII oli voitettu. Kohtalonsa edestä pakeni hän huonoilla rattailla ja häntä seurasi ainoastaan muutama rakuuna. Yön tullessa eneni tämä joukkonsa muutamaksi tuhanneksi mieheksi.

Vähän viidettä tuntia oli tappelu kestänyt, joka rikkoi Kaarle XII vallan ja teki Pietarin, joka historiassa "Suureksi" kutsutaan, suurimmaksi haltiaaksi, mitä siihen aikaan Europassa löytyi. —

Hirmuiset olivat molemmilla puolilla vahingot, mutta tuntuvimmat Ruotsalaisten. Koko sotajoukkonsa oli hajoitettu. Kreivi Piper, Kaarlen ensimmäinen ministeri, sotamarsalkki Rehnskjöld, kenraalit Lewenhaupt, Schlippenbach, Rosen, Stackelberg, Creutz, Hamilton ja 59 korkeempaa upsieria, joiden seassa eräs Württembergin prinsinkin ja 18,700 miestä oli Pietari Suuren voitto tässä tappelussa, jonka pääjohtaja hän itse oli ollut. Pietari oli iloinen.

Suuren urhollisuuden oli Martta tässä tappelussa osoittanut. Mutta kumminkaan ei saanut keisari, kun seuraavana päivänä meni tappelutannerta katsomaan, häntä mukaansa sinne. Martan hellä sydän ei saattanut nähdä siellä olevaa surkeutta, eikä kuulla henkitorehissa olevien sotauhrien valitushuutoja. Mutta kun keisari oli kokoon kutsunut vangitut upsierit ja käski Martan seurata sinne, jossa nämä olivat, ei ollut Martalla tuota vastaan sanomista.

He astuivat telttiin. Iloiten silmäsi Pietari vankejaan, joita Jumala suositteli; sillä yhdeltä puolen, voitettuaan näin kuuluisia ja uljaita sankareita, ei hän saattanut muuta kun riemuta, mutta toiselta kannalta asiaa katsoen, särki hänen sydäntänsä, kuu näki näitä uroita, näitä voittamattomia nyt vankeudessa. Hän huokaen lausui: "Kunnia on voitto, mutta suurempi teidän kunnianne tuossa. Minun voittoni on minun kunniani; mutta minun kunniani suuruus riippuu näistä uroista, jotka tähän saakka ovat olleet voittamattomia." Sitten puhui hän muutaman sanan Kaarlest, jota hän ehkä vihollinen rakasti ja kunnioitti.

* * * * *

Keisarille nimitettiin sitten Ruotsalaisten vangiksi otetut korkeimmat upsierit. Niiden seassa mainittiin myöskin kreivi Fersen.

"Fersen!" kertoi keisari ja silmäsi Marttaa. Mutta kun ei tämä näkynyt häntä tuntevan, kysyi keisari:

"Onko Ruotsalaisessa sotaväessä toinen Fersen nimellinen?"

"Minulla oli veli, kuninkaan henkirakuuna, majori Aksel Fersen. Hän ammuttiin eilen kuninkaan vierestä juuri kun tämä lyötiin kumoon."

"Oliko tämä veljenne nainut?" kysyi keisari innokkaasti.

"Oli," vastasi Akselin veli. "Hän jätti jälkeensä rouvan ja kaksi lasta."

Martta oli lähestynyt, kun kuuli Fersenin nimen. Nyt kuultuansa vangin viimeisiä sanoja vaaleni hän ja surullisesti katseli hän Ruotsalaista upsieria.

"Kertako vaan oli veljenne nainut?" kysyi keisari kiivaasti.

"Minä muistelen kuulleen, että hän oli nähnyt Litvalaisen naisen, johon hän nuoruutensa innossa oli rakastunut; mutta tämän niinkutsutun ensimmäisen rouvansa saivat Teidän Majesteettinne sotaherrat valtaansa ja mihin hän sittemmin on joutunut, siitä ei tiedä kukaan."

Hiljainen, mutta surullinen oli se huokaus, joka puhkesi Martan rinnasta kun hän tämän kuuli. Martta oli jo paljon maailmassa koittanut; hän oli koetuksien alla oppinut hillitsemään niin surunsa kun ilonsa, niin murensa kun riemunsa. Hän lähestyi upsieria likemmäksi. Hänen sydämensä kova tykytys ei kuulunut, eikä näkynyt nyt että entistä kiiruemmin veri juoksi hänen suonissaan. Kun hän puhui Fersenille, ei mikään osoittanut sitä katkeruutta, joka asui hänen rinnassansa. Vakavalla äänellä sanoi hän: "Kreivi, me tiedämme mihin teidän veljenne ensimmäinen puoliso on joutunut. Me tiedämme sen! Hän, Litvalainen neito, jonka Jumalan alttarin edessä, ihmisten edessä veljenne Aksel otti vaimokseen ja hänen semmoisena tunnusti, hän, tuo orpo nainen, joka niin hellästi Akselia rakasti, hän seisoo tässä — hän on — — minä! Alttarilla tehdyt lupaukseni olen minä pitänyt, minä olen ollut hänelle uskollinen puoliso. Kun hän liittonsa rikkoi pidin minä liittoni vielä. Hänen kuvansa asui minun rinnassani kun hän toista morsiamena, puolisona syleili. Mutta nyt..."

Martta lopetti puheensa; veti sormestaan sormuksen, sen antaen Fersenille, lausui hän: "Ottakaa tuo! alttarilla Aksel sen minun sormeeni pani ... se sopii nyt paremmin hänen hautaansa, kun minun sormeheni. Aksel rikkoi liittonsa; Akselin haudassa on hänen sormuksensa sia." Kyyneleet nousivat nyt Martan silmiin; hän ei enää voinut niitä pidättää. Hän ehkä tuossa muisti, silmäillessään tyhjää siaa, missä sormus oli ollut, entisiä aikoja, nuoruutensa ihanaa rakkautta, rakastettua Akseliaan; vai oliko kyynele pyhitetty hänelle kuolleena, sammuttava sen lemmen, jonka Aksel muinen oli nuoren neidon sydämessä synnyttänyt. Ken voi tietää, mitä Martta tuossa ajatteli. Hän kääntyi nyt, ääneti vähän aikaa seisottuaan, keisariin:

"Sydämeni on nyt minun omaisuuteni, sitä ei enää vala sido. Se, jonka sydämeni oli, rikkoi valansa ja — nyt on hän elävitten seasta kadonnut."

XIII.

Rahvaan tytär miljoonain hallitsia.

Martan sanat olivat kummallisia tunteita herättäneet kaikissa. Ylhäisenä, korkeana, sanomattoman kauniina seisoi hän tuossa.

"Nyt, korkea herrani ja keisarini!" sanoi hän vihdoin langeten polvilleen keisarin edessä, "saan minä sydämessäni antaa siaa rakkaudellenkin. Tähän asti olen minä teitä enemmän kunnioittanut kun rakastanut. Tänä suurena päivänä, josta tulevaisuus aina on puhuva, jota aina muistava, heitän minä itseni kokonaan teidän käsiinne. Ja ellei orpo rahvaan tytär ole teille halpa, tahdon minä kuolin-päivääni saakka teitä herranani ja puolisonani rakastaa ja kunnioittaa."

Syvä hiljaisuus vallitsi nyt taasen huonehessa. Mutta vihdoin, kun kaikki kummastellen mykkinä seisivat, sanoi keisari: "Nähkää tässä keisari Pietarin puolison, joka tänään Katarinan nimellä astuu Venäjän keisarilliselle istuimelle, ja johon minä kirkkomme esimiehenä alttarin edessä tahdon sitoutua."

Ruhtinas Menzikow oli ensimmäinen, joka astui esiin onnea toivomaan ja alamaisuuttansa osoittamaan keisarin puolisolle. Häntä seurasi sotamarsalkki Scheremetew, amiraali Apraxin, ruhtinas Galitzin ja viimein myöskin kenraali Bauer, jolle Martta sanoi muutamia ystävällisiä sanoja.

Pietari kääntyykseen sitten Ruotsalaisten ministeri Piperiin ja Württembergin prinssiin: "Kertokaa valtiolyimyksillenne, mitä tänä päivänä olette nähneet. Sanokaa kuningas Kaarille, jota minä sydämestäni surkuttelen, minun olleen iloisen siitä, että olen voittanut tappelussa maailman suurimman sotapäällikön; sanokaa että olen iloinen, enkä häpee tunnustaa, että minulla oli kolme vertaa enemmän sotilaita tappelussa kun hänellä. Mutta älkääät salatko, että tämä iloni on Venäjän keisarin; sanokaa myös että Pietari ihmisenä on iloinen, että hän voitti suuremman aarteiden Pultavan tappelun jälestä, että hän voitti puolison."

Keisarin tätä sanottua vietiin vangit ulos, ja huonehessa olivat pian keisari ja Martta kahden. Kyynelissä silmäsi Martta keisaria. Hän kätki käsiin kasvonsa, loi sitten silmiänsä taivasta kohden. Marttana, rahvaan tyttärenä laskeusi hän polvilleen. Hän rukoili. Keisari ei häirinnyt häntä. Myöskin hän kiitti Jumalaa.

Kun Martta nousi, tarjosi hän kätensä Pietarille. Martta oli muuttunut Katarinaksi; Rahvaan tytär miljoonain hallitsijan puolisoiksi — itsekin miljoonain hallitsiaksi.

* * * * *

Oli muutama viikko kulunut. Pietari ratsasti Moskovan kaupungin sisään ja hänen voittoisa sotaväestönsä seurasi häntä. Mutta Pietarin vieressä ratsasti lumivalkean hevoisen selässä kauneudessansa loistava Katarina. Kullattu oli satula, jonka päälle hän istui; kultaiset olivat jalustimet, joissa hän piti pienet jalkansa. Kaikki kellot soittivat; kaikki ihmiset tulivat keisaria vastaan. Mutta suoraan Metropolitaani kirkolle ratsasti Pietari ja lukemattomilla ristillä kaunistetun alttarin edessä kihlasi Moskovan arkimandrita keisari Pietarin ja Katarinan. Tuhannet tykit ilmoittivat, että Venäjän keisarilla oli valtioistuimellaan puoliso.

Moni nainen olisi ylpeästi kulkenut keisarin vieressä tuossa. Niitä ei Katarina ollut. Ujosti loi hän alas silmiään ja nöyränä astui hän alttarin luo, vastaanottamaan papillista siunausta. Kun hän jo oli alttarin eteen astumaisillaan, jossa pappi odotti, nähtiin väkijoukosta vaimoihminen kiiruusti lähestyvän häntä. Tämä tultuaan Katarinan viereen tarttui hauen hameensa palteisiin, joita hän suuteli. Katarina silmäsi tuntematonta; joskus ennen muisti hän nähneensä häntä, mutta milloin ei hän osannut sanoa. Vaan vaimo lausui hiljaan: "Ennustukseni sanat ovat käyneet toteen, joilla muinen lohdutin kuolevaista äitiänne. Kultaisessa hovissa on tyttärenne kerran kulkeva, kultaisessa vuoteessa on hän lepäävä — olivat ennustuksen sanat. Te muistatte niitä. Siunaus vuotakoon runsaasti teidän päällenne. Nyky aika kiittäköön, tulevaisuus älköön koskaan unhoittako teitä."

Katarina tunsu mustalaisämmän ja muisto siitä hetkestä, jona hän viimeksi ämmän näki nousi hänen sieluunsa. Mutta kun hän tahtoi ämmälle lausua kiitoksensa, ei tätä enää ollut. Mustalaisämmä oli väkijoukkoon vetäinyt; kukaan ei tainnut sanoa, mihin hän oli kadonnut. —

Kuukausi oli kulunut kun eräänä päivänä ruhtinatar Galitzin ilmoitti Katarinalle, että tuntematon kreivi pyysi päästä hänen puheelleen. Katarina käsketti kreivin luoksensa. Kreivi tultuaan sisälle kumarsi Katarinan edessä ja suuteli hänen käsiään.

"Tunteeko keisarin korkea puoliso enää Tahvanan, ainoan veljensä?" kysyi kreivi. Mutta tuskin oli Katarina kuullut tämän tunnetun äänen ensimmäisen sanan, niin hän heittäysi veljensä syliin ja sulki hänen iloisesti rintaansa vastaan.

Samalla astui keisari kamariin.

"Olenko tehnyt sinulle mieliksi, rakas Katarina? Olenko hyvin tehnyt?" kysyi hän hymyillen nähdessään ilon loistavan Katarinan silmistä. Katarina ei vastannut, mutta kasvojaan kätki hän veljensä rintaa vastaan. —

* * * * *

Katarina kuoli 2 vuotta keisari Pietarin jälkeen, itsevaltiaana koko Venäjän maan ylitse. Hän oli silloin ainoastaan 47 vuoden ikuinen. Kaksi vuotta hallitsi hän niin muodoin Venäjän suurta valtakuntaa. Kiitettynä, kunnioitettuna ja, mikä harvoin tapahtuu, vihamiehittä kuoli vuonna 1727 *Rahvaan tytär Venäjän itsevaltiana*.

Keisari Pietarin kanssa oli Katarinalla kolme lasta, joista vuonna 1740 Elisabet nimellinen astui isänsä ja äitinsä keisarilliselle istuimelle.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.